

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Hänninen, Jaakko; Takala, Tuomo; Asunta, Laura

Title: Avoin ongelmista - ongelma avoimuudesta? : arvonluonnin diskurssit integroiduissa raporteissa

Year: 2015

Version:

Please cite the original version:

Hänninen, J., Takala, T., & Asunta, L. (2015). Avoin ongelmista - ongelma avoimuudesta? : arvonluonnin diskurssit integroiduissa raporteissa. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 20(2), 4-18.
http://ejbo.jyu.fi/pdf/ejbo_vol20_no2_pages_4-18.pdf

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Avoim ongelmista – ongelma avoimuudesta? Arvonluonnin diskurssit integroiduissa raporteissa

EDITORIAL

Jaakko Hänninen
Tuomo Takala, Editor in Chief
Laura Asunta

Abstract

The aim of the research was to increase understanding of integrated reporting and further the understanding of the concept of value creation. The data used for the project came from an integrated report from 2012–2013 of seven Nordic construction and infrastructure fields. The methodological approach used was a critical discourse analysis divided into three levels. The analysis begins from a textual level and moves through an interpretive analysis onto the level of critical analysis. On the critical level we look at the power structures involved in value creation and their problematic nature in relation to the objectives of integrated reporting. Three discourses were identified in the analysis: ethical discourse, dependency discourse, and autonomous discourse. Value creation in ethical discourse is built upon the values of the organization, and upon its operational culture. In dependency discourse, value creation is based on interaction with other operators, and in autonomous discourse, on the organization's own operations. Dependency discourse and autonomous discourse work in concert with ethical discourse, and attempt collaboratively to institutionalize the ethical discourse of value creation. However, the concept of value creation being limited to mere ethical activity is problematic, as this can lead to

concealment of unethical activity. Talking about value creation as solely an ethical activity is a threat to the openness and honesty of reporting, which are found to be important starting points in the framework of integrated reporting.

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Vuosikertomuksilla on pitkä historia yritysten taloudellisessa raportoinnissa. Niiden tehtävä on ollut vastata erityisesti osakkeenomistajien tarpeisiin tarjoamalla tietoa yhtiön taloudellisesta menestyksestä edellisvuoden aikana. Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana yritysten taloudellista menestystä kuvaavien vuosikertomusten rinnalle ovat nousseet yhteiskuntavastuuraportit, jotka raportoivat toiminnan vaikutusta niin ympäristöön kuin ihmisiinkin. Taloudellista ja yhteiskuntavastuun erillistä raportointia on kritisoitu esimerkiksi siitä, etteivät yritykset ota vastuullisuutta tällöin riittävän tosissaan strategiassaan (Eccles & Krzus 2010, 145–147). Joulukuussa 2013 The International Integrated Reporting Council (IIRC) julkaisi integroidun raportoinnin viitekehyksen, jonka päämääränä on yhdistää näitä toisistaan eriytyneitä raportointikäytäntöjä samoihin kansiin.

IIRC:n raportointiviitekehelyssä integroidun raportin yleisöksi määritellään erityisesti rahoittajat, mutta myös muut sidosryhmät. IIRC:n julkaisema viitekehys kehottaa raportteja ottamaan huomioon paitsi organisaation taloudellisen menestyksen, sekä yhdistämään sen vaikutukset laajemmin yhteiskuntaan ja sidosryhmiin. Tärkeässä osassa ovat yrityksen strategia ja liiketoimintamalli sekä liiketoiminnan riskit ja mahdollisuudet. IIRC:n (2013a, 8) viitekehelyssä integroidun raportin tavoitteeksi määritellään sen kuvaaminen, miten organisaatio luo arvoa lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä. Mielenkiinnon kohteena ei taloudellisen vuosikertomuksen tapaan ole yrityksen suoriutuminen edellisenä raportointikautena vaan tärkeää on kuvata

myös tulevaisuudennäkymiä laajemmin. Integroidun raportin viitekehys on varsin väljä, mikä antaa organisaatioille paljon vapautta raportoinnin laajuuden, syvyyden ja muodon määrittämiseen.

Integroidun raportoinnin painoarvon kasvaminen raportointikentässä lisää tutkimuksen tärkeyttä. IIRC on saanut useita talous-, yhteiskuntavastuu- ja ympäristöraportoinnin ammattilaisyhteisöjä niin globaalilla tasolla kuin kansallisestikin sitoutumaan integroidun raportoinnin edistämiseen. Useat kansainväliset yritykset, kuten Unilever, Novo Nordisk, Microsoft, Danone ja Volvo ovat osallistuneet IIRC:n pilottiohjelmaan, jossa on luotu askelmerkkejä integroidun raportoinnin käyttöönottoon. Raportointiviitekehys on kuitenkin varsin tuore, mistä syystä sitä on tutkittu varsin vähän ja tutkimus on keskittynyt teoreettiseen tutkiskeluun sekä tapaustutkimuksiin (Stubbs & Higgins 2014).

1.2 Tutkimustehtävä, tavoitteet ja metodologia

Integroidun raportoinnin ydintehtävä on kuvata arvonluontia. Arvonluonnin määrittely jätetään organisaatioiden omaksi tehtäväksi, sillä IIRC:n raportointiviitekehys ei juurikaan aiheita käsittele. Ohjeistuksessa todetaan, että raportit pyrkivät kuvaamaan luomaansa arvoa paitsi organisaation taloudellisille sidosryhmille, myös organisaation ulkopuolisille tahoille, luonnolle, yhteiskunnalle ja tuleville sukupolville (IIRC 2013b, 12). Arvonluonnin monitulkintaisuus ja epäselvyys erityisesti siitä, kenelle arvoa luodaan – sijoittajille, sidosryhmille vai yhteiskunnalle – onkin saanut osakseen kritiikkiä (Adams, painossa; Flower, painossa). Tutkimuksessa pureudutaankin integroiduissa raporteissa käytettyihin puhetapoihin arvonluonnista. Mielenkiinnon kohteena on se, miten arvonluontia kuvataan sekä miten puhutavat suhteutuvat integroidun raportoinnin ideologiaan. Työllä on kaksi tutkimuskysymystä:

- Millaisia merkityksiä organisaatiot antavat arvonluonnille raporteissaan?
- Millaisia funktioita arvonluonnin diskursseilla on ja miten ne suhteutuvat integroidun raportoinnin ideologiaan?

Tutkimuksessa käytetään diskurssianalyttistä otetta. Työssä tutkitaan organisaatioiden integroiduissa raporteissa käyttämiä diskursseja arvonluonnista. Diskurssianalyysissä mielenkiinto kohdistuu kieleen ja kielenkäytön tapoihin. Kielenkäytöllä on sosiaalisesti rakentunut luonne, eli kielen avulla rakennetaan todellisuutta ja luodaan merkityksiä, jotka muodostuvat sosiaalisten käytänteiden kautta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 17–23). Kielen avulla maailmaa ei kuvata sellaisenaan vaan diskursiivisten käytänteiden läpi värityneenä (Pynnönen 2013, 18). Tällä kielenkäytöllä on puolestaan tiedostettuja tai tiedostamattomia ideologioita seurauksia, jotka rakentavat, ylläpitävät tai muuntavat kielenkäytön valtarakenteita (Jokinen ym. 2004, 41–43).

Metodologisena lähestymistapana käytetään kolmeen vaiheeseen jaettua diskurssianalyysiä, joka aloitetaan tekstuaalisesta analyysistä. Seuraava vaihe on tulkitseva diskurssianalyysi ja lopussa hyödynnetään kriittistä diskurssianalyysiä. Tutkimuksen teoreettisena tavoitteena on lisätä ymmärrystä integroidun raportoinnin diskursiivisesta luonteesta, erityisesti arvonluontiin liittyvän puheen osalta. Tutkimus pyrkii nostamaan esiin diskursiivisten valintojen ongelmallisuutta ja diskurssien välisiä ristiriitoja. Tutkimalla diskurssien funktioita ja vertaamalla näitä integroidun raportoinnin tavoitteisiin, pyritään pohdimaan muun muassa sitä, kuinka hyvin diskurssit edustavat julkilausuttuja päämääriä ja millaisia ongelmallisia mahdollisia seurauksia diskurssit tuottavat.

Raporttien tekijöille tutkimus voi tarjota näkökulmia erilaisen puhetapojen huomioimiseen raporteja laadittaessa. Integroitua raporteja laativille ammattilaisille diskurssien ymmärtäminen on tärkeää, jotta raportointia voi ymmärtää ja havainnoida raporteissa käytetyn puheen seurauksia ja pohtia integroiduissa raporteissa käytetyn puheen ja raportoinnin tavoitteiden yhdenmukaisuutta.

2 MUUTTUVA YRITYSRAPORTOINTI

2.1 Vastuuraportoinnin lähtökohdat

Takala (2000) jakaa yritysten yhteiskuntavastuun kolmeen ideologiaan: omistajälähtöiseen, sidosryhmälähtöiseen ja laajan sosiaalisen vastuun ideologiaan. Omistajälähtöinen vastuu perustuu vallitsevaan markkinatalousmalliin. Yrityksen tehtävänä on vastata markkinoiden vaatimuksiin sekä maksimoida voittonsa, eikä sen tehtävänä ole osallistua muuhun yhteiskunnallisesti vastuulliseen toimintaan. Myös sidosryhmälähtöisessä näkemyksessä voiton maksimointi on ensisijainen tavoite, mutta toimintaa tarkastellaan myös eettisten ja yhteiskunnallisten näkökulmien avulla. Yrityksen toiminta ei ole kytketty vain markkinamekanismiin, vaan yritys toimii myös sen ulkopuolella, pyrkii vaikuttamaan markkinoihin ja luo tarpeita. Takalan kolmas ideologia on laaja sosiaalisen vastuun ideologia, jossa yrityksen on otettava huomioon yhteiskunnan muuttuva arvo pohja ja muuttuvat olosuhteet toiminnassaan ja tavoitteissaan. Vastuullinen toiminta luo liiketoimintamahdollisuuksia, mutta rajoittaa yrityksen toiminta-, keino- ja päämäärävalintoja. Yrityksen tehtävänä on edistää yhteiskunnan hyvinvointia. Taloudellisesta näkökulmasta yrityksen tulee toimia kannattavasti, mutta voiton maksimointi ei ole toiminnan päämäärä. Voitto toimii vain päämäärän saavuttamisen välineenä ja sen on katettava liiketoiminnan riskit. Ideologiassa on oleellista, että vastuullisuus on rakennettu yrityksen strategiaan eikä vastuullisuus muodostu politiikoista tai ohjelmista, jotka on tehty oikeuttamaan yrityksen päätöksiä. (Takala 2000.)

Vastaavantyyppinen vastuullisuusajattelu näkyy myös yritysten raportoinnissa. Taloudelliseen raportointiin keskittyneet

vuosikertomukset ovat olleet yksi esimerkki omistajälähtöisen vastuun kuvaamisesta. Vuosikertomukset ovat kiertäneet taloudellisten mittareiden ympärille ja vuosikertomusten tehtävä on ollut raportoida osakkeenomistajien vaatimukseen kannattavasta sijoituksesta. Myöhemmin sidosryhmiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin laajentunut vastuullisuuden vaatimus on tuonut yritysten talousraporttien rinnalle yritysraportit. Sidosryhmien vaatimuksiin vastaavat vastuuraportit puolestaan edustavat sidosryhmälähtöistä ideologiaa, jossa menestyvä yritys pyrkii vähentämään toiminnan riskejä ottamalla huomioon yhteiskunnalliset vaatimukset toiminnassaan. Yhteiskuntavastuuraportit ovat tyyppillisesti olleet kuvauksia, joissa painopisteenä on toiminnan vaikutus yhteiskuntaan. Näitä molempia raporteja on kritisoitu niiden siiloutuneesta ajattelumallista, jossa yhteiskuntavastuu ja liiketoiminta ovat toisistaan erillisiä (Eccles & Krzus 2010, 146–147).

Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, vastuullisuusraportointi on ollut vapaaehtoisuuteen perustuvaa raportointia. Näköpiirissä on kuitenkin myös lakiin kirjattuja vaatimuksia. Syksyllä 2014 EU:ssa on hyväksytty direktiivi, joka velvoittaa isot yritykset raportoimaan ympäristöä, sosiaalisia näkökohtia ja työntekijöitä koskevista seikoista sekä ihmisoikeuksien kunnioittamisesta ja korruption torjunnasta (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014). Suomessa vastuullisuusraportointi on varsin yleistä: Sadasta suurimmasta yrityksestä 81 laatii vastuullisuusraportin (KPMG 2013, 26). Yhtenäisen yritysraportointiohjelmien kehittämiseksi vuonna 1997 perustettiin Global Reporting Initiative (GRI), jonka ansiosta yritysraportit ovat saaneet yhtenäisen ja vertailtavan muodon. Yritysraportoinnin ongelmana voi nähdä kuitenkin sen irrallisuuden varsinaisesta liiketoiminnasta. Myös GRI-järjestö pitää positiivisena kehityssuuntana yhteiskuntavastuuraportoinnin kehittämistä kohti mallia, jossa vastuullisuustieto yhdistyy strategiaan ja taloudelliseen informaatioon (Global Reporting Initiative 2013, 3, 85).

2.2 Vuosikertomukset

Vuosikertomus on organisaation vuosittain tekemä julkaisu, joka perinteisesti on ollut kertomus yrityksen toiminnasta taloudellisesta näkökulmasta. Taloudellisen vuosikertomuksen tarkoituksena on tuottaa lisätietoa erityisesti yrityksen omistajille sekä rahoittajille ja vuosikertomuksen rooli on ensisijaisesti työkalu sijoittajasuhteissa (Ditlevsen 2012). Joissain maissa vuosikertomusten julkaisua vaaditaan lainsäädännöllä, mutta Suomessa vuosikertomukseen liittyvää lainsäädäntöä ei juurikaan ole. Vuosikertomukseen sovelletaan vastaavaa lainsäädäntöä kuin muihin taloutta tai toimintaa käsitteleviin julkaisuihin.

Sijoittajasuhteiden lisäksi vuosikertomus toimii työkaluna strategisessa sidosryhmäviestinnässä. Vuosikertomuksella pyritään kertomaan samaa tarinaa kuin muussakin sijoittajasuhde-detyössä, jonka tavoitteena on antaa vaikutelma organisaation sijoituspotentiaalista sekä kyvystä menestyä tulevaisuudessa. Vuosikertomukset ovat organisaatioiden itsensä luomia tekstejä, jotka pyrkivät muovaamaan käsityksiä organisaatiosta ja sen toiminnasta. (Ditlevsen 2012.)

Eccles ja Krzus (2010, 54–55) kritisoivat vuosikertomuksia kapeasta näkökulmasta, jossa vuosikertomuksen ajatellaan olevan ensisijainen viestintäkeino sijoittajien ja rahoittajien suuntaan. Pelkkänä taloudellisena kuvauksena toimivaa vuosikertomusta on kritisoitu lisäksi siitä, että yksin taloudellisen tiedon esittäminen ei kuitenkaan kuvaa riittävästi yrityksen arvoa. Tämä näkökulma on lisännyt mielenkiintoa aineettoman pääoman raportointiin vuosikertomuksissa ja ei-taloudellinen

tieto onkin viime vuosina lisääntynyt merkittävästi. (Arvidsson 2011.) Lisäksi raportointiympäristön teknologinen, lainsäädännöllinen, sääntelyn ja johtamisen muutos on muuttanut puhtaasti taloudellisen raportin luonnetta kohti viestintä- ja markkinointipainotteista julkaisua (Beattie, Dhanani & Jones 2008). Vuosikertomuksen strategisena tavoitteena on esittää yritys houkuttelevana sijoittajille, mikä saattaa johtaa siihen, että sidosryhmien merkitys jää sivummalle (Ditlevsen 2012).

2.3 Yhteiskuntavastuu

Euroopan komissio (2001, 7) määrittelee yhteiskuntavastuun käsitteeksi, ”jossa yritykset yhdistävät vapaaehtoisesti sosiaaliset ja ekologiset huolenaiheensa liiketoimintaansa ja vuorovaikutukseensa sidosryhmiensä kanssa.” Yhteiskuntavastuun ja sen raportoinnin lähtökohtana on sidosryhmien huomioiminen ja myös yhteiskuntavastuun keskustelussa lähestymistapa pohjautuu pitkälti sidosryhmäteoriaan.

Yhteiskuntavastuun keskeisiä tehtäviä on legitimoida, eli oikeuttaa, organisaation toimintaa sidosryhmien silmissä. Yhteiskuntavastuun kasvanut merkitys on johtanut vastuun kattavampaan viestintään ja raportointiin sekä eettisten ohjeistusten, strategioiden, toimintatapojen ja raporttien laadintaan. Vastuullisuudella pyritään parantamaan mainetta sekä rakentamaan tarinaa ja imagoa, joiden avulla yritys positioi itsensä ja erottautuu verrattaessa sitä kilpailijoihin. (Johansen & Nielsen 2012; Kilian & Hennigs 2014.) Yritysten vastuullinen toiminta on myös ollut yritysten keino välttää sääntelyä (Kilian & Hennigs 2014). Falkenberg ja Brunsæl (2011) puolestaan perustelevat yhteiskuntavastuuta organisaatioiden saamalla strategisella höydyllä, joka yrityksen arvoihin perustuvalla yhteiskuntavastuutyöllä saavutetaan. Strateginen hyöty valuu kuitenkin hukkaan, kun käytännöt leviävät alan kilpailijoihin ja aiemmin strategisesta vahvuudesta muodostuu strateginen välttämättömyys. Ne yritykset, joilla ei ole mahdollisuutta tai osaamista alalla vaaditun yhteiskuntavastuun toteuttamiseen kärsivät tilanteesta ja kokevat strategista haittaa. (Falkenberg & Brunsæl 2011.)

Tuore malli yhteiskuntavastuun rajoista on tuonut keskusteluun käsitteen jaetun arvon luomisesta (creating shared value). Kyseessä on Porterin ja Kramerin (2011) ajama paradigma, jossa yhteiskuntaa pyritään kehittämään siellä missä liiketoimintaa tapahtuu. Tavoitteena on tukea yhteisöjä ja luoda molempipuolista hyötyä sekä yhteisöille että organisaatiolle. Monimuotoisen tukemisen seurauksena voittoa tavoittelevan ja tavoittelemattoman toiminnan raja hämärtyy, koska laajemmassa kuvassa puhdas hyväntekeväisyys on osa yhteisön kehittymistä liiketoimintaa kehittäväksi kumppaniksi. Porterin ja Kramerin mukaan arvo muodostuu taloudellisesta hyödystä sekä sosiaalisesta hyödystä, mutta vaakakupissa painaa myös arvonluontiin tehdyt panostukset. (Porter & Kramer 2011.) Jaetun arvonluonnin käsitettä on kuitenkin kritisoitu näkemyksestä, että taloudelliset ja sosiaaliset tavoitteet eivät olisi ristiriidassa. Sidoryhmien keskinäiset ja organisaation tavoitteet saattavat usein olla ristiriidassa ja kaikkia hyödyttävän valinnan sijaan organisaatiolla on edessään dilemma, jossa joku osapuoli häviää. Jaetun arvonluonnin käsitteen ongelmana on pidetty myös sen pohjaoletusta yhteiskuntavastuusta hyväntekeväisyytenä sekä sidoryhmäteorian antia yhteiskuntavastuun tutkimukselle, jonka mukaan ”arvonluonti sidoryhmille luo arvoa myös osakkeenomistajille”. (Crane, Palazzo, Spence & Matten 2014; Freeman, Wicks & Parmar 2004.) Jaetussa arvonluonnissa esimerkiksi hyväntekeväisyys siirretään kauemmas yhteiskuntavastuun ytimestä. Jaetun arvon luomisen näkökulmasta puhdas hyväntekeväisyys on tarpeetonta tai ainakin sen tulisi tapahtua

liiketoiminnan edellytysten pohjalta. Hyväntekeväisyydellä on kuitenkin useita motiiveja altruismista mainontaan ja yhteisöön tehtävänä sijoituksena (Gautier & Pache 2013). Jaetun arvonluonnin perusajatuksen – liiketoiminnan ja vastuullisuuden liitoksen – puolesta puhuu se, että yritykset hyötyvät vähiten hyväntekeväisyydestä ja liiketoimintaan integroidulla yhteiskuntavastuulla saavutetaan sosiaalisesti ja taloudellisesti parempia tuloksia (Halme & Laurila 2009).

Nielsenin ja Thomsenin (2007) mukaan yritysten menestys perustuu siihen, miten sidoryhmät ja sijoittajat suhtautuvat organisaatioon. Tästä syystä yritykset pyrkivät laatimaan yhdenmukaisia puhettavan keinoja, joilla yritys pyrkii viestimään vahvasta sitoutumisestaan yhteiskuntaan ja sidosryhmien ja sijoittajien vaatimuksiin. (Nielsen & Thomsen 2007.) Kriittistä tutkimusta tekevä Banerjee (2008) tiivistääkin normatiivisen käsityksen yhteiskuntavastuusta seuraavasti: ”1) yritysten tulisi miettiä rahantekoa pidemmälle ja kiinnittää huomiota sosiaalisiin ja ympäristöä koskeviin kysymyksiin; 2) yritysten tulisi käyttäytyä eettisesti ja osoittaa korkeimman tason rehellisyyttä ja läpinäkyvyyttä kaikessa toiminnassaan; 3) yritysten tulisi osallistua toimintaympäristönsä yhteisön toimintaan joko kehittämällä sosiaalista hyvinvointia tai tukemalla yhteisöä hyväntekeväisyydellä tai muilla keinoin.”

Banerjeen esittämä kysymys raportoinnin läpinäkyvyydestä on olennainen, jotta lukija pystyy arvioimaan organisaation toimintaa. Läpinäkyvyys vastuullisuusraporteissa tarkoittaa organisaation ulkopuolisten toimijoiden mahdollisuutta saada yritykseen liittyvää tietoa. Läpinäkyvyyttä voidaan arvioida esimerkiksi tiedon vertailtavuuden, tarkkuuden ja uskottavuuden perusteella. Toisaalta läpinäkyvyys ei välttämättä tarkoita vain tiedon lisäämistä vaan se voi tarkoittaa luottamusta organisaation sitoutumisesta vastuullisuuteen. Läpinäkyvyyttä voi tarkastella myös sidosryhmien kanssa käydyn vuorovaikutuksen perusteella. (Fernandez-Feijoo, Romero & Ruiz 2014.)

Yhteiskuntavastuun käsitteessä on kysymys yrityksen ja sen ympäristön välisestä suhteesta. Käytännön tasolla aiheessa on kyse sidosryhmien vaatimusten täyttämisestä. Tämä myös mahdollistaa etiikkaan ja arvoihin liittyvät konfliktit, joihin organisaation tarvitsee ratkaisuja. (Nielsen & Thomsen 2007.) Banerjeen (2014) mukaan yksi yhteiskuntavastuukäsitteen ongelmista onkin sen keskittyminen sekä organisaatiota että yhteiskuntaa hyödyntävään näkökulmaan. Tässä näkökulmassa osakkeenomistajille suuntautuva arvo ajaa ohi organisaation kyvyn saavuttaa yhteiskunnallisia tavoitteita. Yritysten tulisi tarkastella enemmän yrityksen mahdollisuutta luoda ”hyvää” kuin monitoroida ja estää ”paha” toimintaa. Muutos edellyttäisi normatiivisen mallin haastamista. Keskeisiksi huomiopisteiksi Banerjee asettaa vallan diskursiivisten, strategisten ja sääntelyn ulottuvuuksien tarkastelun neljällä yhteiskuntavastuun hallinnoinnin tasolla: globaalilla poliittisella makrotasolla, globaalilla institutionaalisella tasolla, organisaatiotasolla ja johtajatasolla. Hänen mukaansa näitä eri tasoja tulisi tutkia kriittisellä otteella esimerkiksi vallan ja diskurssin näkökulmasta, jotta yhteiskuntavastuun poliittisia ja institutionaalisia rajoja ymmärrettäisiin paremmin. (Banerjee 2014.)

3 INTEGROITU RAPORTOINTI

3.1 Talouden ja yhteiskuntavastuun yhdistävä vuosikertomus
Joulukuussa 2013 julkaistiin integroidun raportoinnin viitekehys, jonka tavoitteena on muuttaa yritysten raportointikäytänteitä aiemmin totutusta. Mielenkiinnon kohteena ei ole yrityksen suoriutuminen edellisenä raportointikautena vaan olennaisempaa on se, mihin yritys on menossa. Kuten vuosiker-

tomuksissa, näkökulma ei ole vain taloudellisissa mittareissa, vaan liiketoiminnan merkitys yhteiskunnalle on nostettu raportoinnin keskeiseksi kulmakiveksi. Integroitu raportointi on puhuttanut raportoinnin käytännön tekijöitä niin yleisjohdon, viestinnän kuin laskentatoimen saralla, sillä raportointi yhdistää muun muassa näille kaikille yhteisiä osa-alueita. Raportin tavoitteena onkin viestiä kokonaisvaltainen kuva yrityksen kyvystä arvontuontiin sekä kuvata, miten yritys on integroitu yhteiskuntaan. Uuteen raportointimalliin ei kuitenkaan siirrytä yhdessä yössä ja vanhat ajattelumallit jylläävät useassa organisaatiossa varmasti pitkään. Integroidun raportin käyttöönotto edellyttäneekin ajatustavan muutosta liiketoimintakeskeisyydestä yhteiskuntakeskeisemmäksi.

Ajatus siitä, että yrityksen toiminta ja vastuu yhteiskuntaa kohtaan eivät ole toisistaan erillisiä, on osaltaan johtanut siihen, että moni yritys on yhdistänyt vuosikertomuksen sekä vastuullisuusraporttinsa yksiin kansiin. Esimerkiksi Eccles ja Krzus (2010, 146–147) tarjoavat kaksi keskeistä perustetta vuosikertomuksen ja vastuuraportin yhdistämiseksi. Kun vastuullisuus otetaan tosissaan, yritys pystyy luomaan vastuullisen strategian välttääkseen riskejä ja luodakseen liiketoiminnan mahdollisuuksia. Yhtenäinen raportti tarjoaa myös yhtenäisen viestin kaikille sidosryhmille, mikä on edellytyksenä raportoinnin kehittämiseksi ja läpinäkyvyydelle. (Eccles & Krzus 2010, 146–147.)

Organisaation ulkopuolisille raportoitavien seikkojen lisäksi mielenkiinto on kiinnittynyt raportointitavan kykyyn muuttaa organisaation sisäisiä käsityksiä ja prosesseja. Raportointimallin hyötynä ajatellaan olevan lisäksi organisaation oman toiminnan kehittäminen. Esimerkiksi talouden ja strategian ammattilaisten on kiinnitettävä enemmän huomiota ei-taloudellisen tiedon ymmärtämiseen ja kuvaamiseen. Se, johtaako tämä kestävämpiin toimintatapoihin tai organisaatiokulttuurin muutokseen, on kuitenkin epäselvää. (Adams & Simnett 2011; de Villiers, Rinaldi ja Unerman, 2014.) Kysymys kuuluu, yhdistääkö integroitu raportointi organisaation kykyä verrata talouden ja yritysvastuun kysymyksiä omaan toimintaan kuin aikaisemmin. Stubbs ja Higgins (2014) perustelevat, että integroitu raportti voi toimia tällaisena mekanismina organisaatiokulttuurin muutokseen. Vastaavia tuloksia on löydetty vastuuraportoinnista, joka on toiminut muutoksen mahdollistajana, kun vastuullisuuteen liittyvää dataa on yhdistetty strategiseen päätöksentekoon, riskienhallintaan sekä sisäisiin prosesseihin. Muutos ei kuitenkaan levittänyt koko organisaatioon, uskoon tai normeihin vaan toteutunut muutos kohdistui organisaation rakenteisiin, prosesseihin ja systeemeihin. (Stubbs & Higgins 2014.)

Brown ja Dillard (2014) kritisoivat integroitua raportointia siitä, että se perustuu taloudelliseen raportointiin ja että se rajautuu liiketoimintaan. Tästä syystä integroitu raportointi jättää vastuullisuusasiat raportin ulkopuolelle tai liiketoiminnalle alisteiseksi. Vaikka raportointi laajentaa raportoitavien aiheiden kirjoa, tehdään tämä osakkeenomistajien ehdoilla, jolloin vastuullisuusasiat pyritään esittämään taloudellisesti havainnoitavina. Mikäli integroitu raportointi saavuttaa keskeisen aseman raportoinnissa, tutkijat uskovat sidosryhmien aseman rajoittuvan nykyistä kapeammaksi, joka puolestaan saattaisi vaikuttaa epäsuotuisasti vastuukysymyksiin. (Brown & Dillard 2014.)

Ratkaisuna epäkohtiin Brown ja Dillard näkevät sen, että integroidun raportoinnin tulisi hyödyntää useampaa näkökulmaa, kuin mitä raportoinnissa on perinteisesti käytetty. Myös toisin kuin liiketoimintälähtöisesti rajatut yritysraportit tunnustettaisiin yhtenä raportoinnin vaihtoehtoina. Vastuullisuus-kysymyksissä tulisi kiinnittää huomiota asioiden laajemmalle ja eri aikamittareilla tapahtuvalle käsittelylle. Tämä pitää sisällään myös monimutkaisempien ja toisiinsa liittyvien sosiaalisten, ym-

päristöllisten ja taloudellisten vaikutusten arviointia. Laajempi lähestymistapa raportointiin tekisi kiistanalaisten aiheiden päätöksentekoa läpinäkyvämmäksi ja voisi kannustaa päättäjiä tarkastelemaan kriittisesti omia arvojaan ja oletuksia. Toiseksi, raportoinnissa tulisi tunnustaa laskelmien ja tiedon subjektiivinen, epävarma ja kilpailullinen luonne. Kolmas näkökulma kehottaa osoittamaan osallistumisprosessien ja valtasuhteiden olemassaolon integroidussa raportoinnissa. Valtasuhteet ja raportoinnin ennakkorajaukset eivät saisi tarpeettomasti rajoittaa vaihtoehtoisia raportointitapoja. Pyrkimyksenä tulisi olla sosiaalisten ja institutionaalisten rakenteiden vaihtamisen äänien pitäisi nousta kuuluviin. (Brown & Dillard 2014.)

Flower (painossa) kritisoi integroitua raportointia, koska raportista ei ole tulossa ensisijaista raporttia vaan yksi raportti talous- ja yhteiskuntavastuuraportin oheen. Raportointi on hylännyt vastuullisuusraportoinnin tavoitteet sidosryhmiin, yhteiskuntaan ja ympäristöön kohdistuvan toiminnan osalta, eikä sidosryhmiä huomioida yhtä keskeisinä toimijoina kuin sijoittajia. Ohjeistus antaa vain vähän vaatimuksia raportin laatijalle, mikä todennäköisesti tarkoittaa sitä, että ohjeistuksella on vain pieni vaikutus taloudellisen raportoinnin muutokseen. Lisäksi Flower epäilee, että IIRC:ssä enemmistönä vaikuttavilla realisteilla - kirjanpitäjillä, sääntelijöillä ja monikansallisilla yrityksillä - on pyrkimys säilyttää kapitalistisen, eli mahdollisimman suuriin voittoihin pyrkivän, näkemyksen valta-asema. Tällöin idealistit jäävät sivuun. (Flower, painossa.) Myös Thomsonin (painossa) huolena on se, että integroitu raportointi hiljentää vastuullisuuden radikaalit elementit ja mahdollisesti kuvaa keskeisimmät toimintatavat kestävinä. Integroidun raportoinnin tulisinakin etäännyttä yrityksiä tyyppillisistä puhetavoista ja yhdistää erilaisten yhteisöjen ja ympäristön äänet sekä arvot. (Thomson, painossa.)

3.2 Integroidun raportoinnin historia

IIRC ei ole ollut ensimmäisenä luomassa käytäntöjä ja sääntöjä integroidun raportoinnin ympärille, vaikka onkin nopeasti noussut raportointitavan johtavaksi vaikuttajaksi (de Villiers ym. 2014). Yksi integroidun raportoinnin pioneereista on tanskalainen Novo Nordisk, joka on kehittänyt yli kymmenen raporttia, jossa taloutta, ympäristöä ja ihmisiä koskevat kysymykset raportoidaan samoissa kansissa (de Villiers ym. 2014). Vastaavanlaisena kehityksen kärkenä integroidun raportoinnin kehittämisen parissa on toiminut Etelä-Afrikka, jossa pörs-siyhtiöiltä on toivottu taivaadittu integroidun raportin laatimista vuodesta 2010 lähtien.

IIRC:n raportointiohjeistuksen voi nähdä seurauksena yhteiskuntavastuun ja hyvän yrityskansalaisuuden kasvaneelle merkitykselle. Yhtenä trendinä on ollut vuosikertomusten ja vastuullisuusraporttien yhdistäminen, jolla pyritään osoittamaan yhteiskuntavastuun tärkeää merkitystä päivittäisessä toiminnassa. Siten vallitsevat raportointikäytänteet ovat tosiasiasa kooste samaan päämäärään pyrkineistä raportointiotteista. Nyt laadittua raportointiviitekehystä voisi puolestaan kuvata parhaiden käytänteiden tiivistelmäksi. Pohtiessaan raportoinnin käyttöönottoa erilaisissa organisaatioissa, Adams ja Simnett (2011) ovatkin todenneet jokaisen organisaation hyödyntävän erilaista reittiä integroidun raportoinnin tavoitteisiin pääsemiseksi. He esimerkiksi ehdottivat yhdeksi etenemistavaksi vuosikertomusten ja yhteiskuntavastuuosioiden yhdistämistä ennen varsinaisen integroidun raportoinnin laatimista. Toiselle organisaatiolle paras vaihtoehto voi olla olemassa olevien raportointikäytäntöjen kehittäminen integroidun raportoinnin tarpeita vastaavaksi. (Adams & Simnett 2011.)

IIRC perustettiin vuonna 2010, jonka jälkeen järjestö on

allekirjoittanut yhteismietinnöt usean alan järjestön kanssa. IIRC pyrkii kehittämään yhdenmukaista raportointiviitekehystä muun muassa yhteiskuntavastuuraportointi GRI, ilmastoraportointi CDP, tilinpäätösstandardi IFRS, kansainvälisen tilintarkastajaliitto IFAC -järjestöjen kanssa. Viitekehysten laatiminen aloitettiin asiantuntijatapeamisilla, jota seurasi yrityksille tarkoitettupilottiohjelma, ja lopuksi consultation draft -ohjeistusluonnos, jota asiantuntijoilla oli mahdollisuus kommentoida. Consultation draft julkaistiin huhtikuussa 2013 ja ensimmäinen raportointiviitekehys saman vuoden joulukuussa.

Uutena raportointiviitekehystenä integroitu raportointi ei vielä ole institutionalisoitunut, mutta Higgins ym. (2014) perustelevat tämän pyrkimyksen olevan käynnissä. Muutaman toimintavuoden aikana IIRC on ollut aktiivinen tuomaan samalla tavalla ajattelevia johtajia yhteen kehittämään uusia normeja raportointikäytäntöihin. Järjestö on koontunut yhteen vaikutusvaltaisia yrityksiä, standardisoi jatahoja ja alan sääntelijöitä. Esimerkiksi Ranskassa ja Australiassa on säädetty integroituun raportointiin liittyvää lainsäädäntöä. (Higgins ym. 2014.)

3.3 Arvonluonti

Integroidussa raportoinnissa arvonluonnin käsite on keskeinen, mutta samalla ongelmallinen sen monitahoisen käsitteellistämisen ja tulkinnan kannalta. Mitä arvonluonti oikeastaan on ja millaiset tekijät tai käsitykset siihen yhdistyvät? Raportointiviitekehyksessä (IIRC 2013a, 10–11) arvonluonnilla tarkoitetaan organisaation kykyä luoda arvoa ajan kuluessa. Käsite kytkeytyy ainakin oleellisesti organisaation liiketoimintamalliin, koska arvo muodostuu ja tuhoutuu siinä toteutettavien prosessien kautta. Arvo rakentuu organisaation erilaisista pääomista ja arvoa tuotetaan organisaatiolle itselleen sekä esimerkiksi organisaation rahoittajille. Tämä tapahtuu organisaation vuorovaikutuksesta ulkoiseen toimintaympäristöön mutta arvoa muodostetaan myös organisaation sisällä. Raportointiohjeistuksen mukaan arvoa luodaan myös muille sidosryhmille ja yhteiskunnalle. (IIRC 2013a, 10–11.)

Flower (painossa) kritisoi arvon käsitettä integroidussa raportoinnissa kysymällä kenelle arvoa luodaan: sijoittajille, sidosryhmille vai yhteiskunnalle? Hänen mukaansa loppujen lopuksi raportin sisältö ja arvo määritellään sijoittajien näkökulmasta. Myös de Villiers ym. (2014) pitävät taloudellisen arvon hallitsevuutta ongelmallisena integroidussa raportoinnissa, sillä tämä saattaa johtaa ympäristöön kohdistuvan haitan vähättelyyn, mikäli se tuottaa taloudellista hyvinvointia. Sosiaalisesti ja ympäristön näkökulmasta kestävä toiminta toimii instrumenttina taloudellisen arvon luomiselle. Näiden tavoitteiden ollessa ristiriidassa taloudellinen arvo vie yleensä voiton. (de Villiers ym. 2014.) Monitulkintaisen arvokäsitteen takia organisaatioiden tulisikin raporteissaan kuvata, miten nämä määrittelevät arvon käsitteen (Adams, painossa).

Integroidun raportoinnin viitekehystä kehitettäessä arvonluonnille laadittiin oma taustapaperi selvittämään käsitteen sisältöä ja käyttöä. Taustapaperin mukaan (IIRC 2013b, 1) ”arvoa luodaan organisaation liiketoimintamallin kautta, jossa toimintaan tuodut pääomat muutetaan liiketoiminnan ja vuorovaikutuksen avulla luomaan lopputuloksia, jotka lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä luovat tai hävittävät arvoa organisaatiolle, sen sidosryhmille, yhteiskunnalle tai luonnolle.” Lisäksi paperissa todetaan kymmenen teemaa, jotka ovat arvonluonnille olennaisia. Näihin kuuluvat muun muassa 1) tilannesidonnaisuus, 2) taloudellisen arvon oleellisuus vaikkakin riittämättömyys, 3) arvon yksityinen yhteinen luonne sekä 4) arvon luominen organisaatiolle ja muille. (IIRC 2013b, 4–9.) Arvonluonnin voi sanoa olevan siis paitsi tilanneriippuvaista,

myös organisaatiosta ja toimintaympäristöstä riippuvaa. Oleellista on kuvata arvonluontia riittävästi.

Integroidun raportoinnin viitekehys huomioi arvonluonnin käsitteen kokonaisvaltaisena toimintana. Vastuullinen arvonluonti johtaa sosiaalisen ympäristön hyväksyntään ja parempiin edellytyksiin arvonluonnissa onnistumiseksi. Varsinainen pääpaino arvonluonnin kuvaamisessa on kuitenkin niissä toimissa, jotka vaikuttavat organisaation kykyyn tuottaa arvoa organisaation sisälle. (IIRC 2013a, 10–11.) Viitekehys siis erottaa itsensä varsinaisesta yhteiskuntavastuun raportoinnista ja ottaa kiintopisteeksi organisaation kyvyn päästä omiin tavoitteisiinsa.

Integroidun raportoinnin viitekehys rakentuu sidosryhmäteorian varaan, minkä takia yrityksen arvonluonti on seurausta usean toimijan aikaansaannoksista. Tästä syystä arvon määritelmä on lähtökohtaisesti osakkeenomistajille luotavaa taloudellista arvoa laajempi käsite ja ottaa huomioon isoimmat sidosryhmät. (Haller & Van Staden 2014.) Sen sijaan Fasanin (2013) mukaan integroitu raportointi on enemmänkin osa vuosikertomuksen kuin yhteiskuntavastuuraportoinnin kehitystä, koska integroitu raportti on suunnattu sijoittajille ja taloudellisen pääoman tarjoajille, eikä raportointi pyri sidosryhmien palveluun vaan pääomien mittaamiseen. Koska raportin lopputulos pyrkii palvelemaan taloudellisen pääoman tarjoajia, arvon voisikin arvella määräytyvän tämän tavoitteen ohjaamana. Hallerin ja Van Stadenin (2014) mukaan yksi sidosryhmille keskeinen kiinnostuksen kohde onkin juuri taloudellinen panos yrityksen arvonluonnissa. Tällainen tulkinta kuitenkin niputtaa osakkeenomistajat yhteen muiden sidosryhmien kanssa ja vie huomiota sellaisilta sidosryhmiltä, joiden intresseissä ei ole taloudelliset vaan enemmänkin aatteelliset päämäärät. Lisäksi, esimerkiksi vastuullisia sijoittajia saattaa kiinnostaa myös muu kuin taloudellisesti luotu arvo. Integroidussa raportoinnissa sidosryhmillä on keskeinen merkitys organisaation toimintaan. Onkin siis kyseenalaista, voiko taloudellisen lähestymistavan integroidussa raportissa asettaa tärkeysjärjestyksessä ensimmäiseksi, sillä sidosryhmillä on raportointiviitekehyksessä keskeinen asema, eikä sidosryhmien sivuuttaminen taloudellisen pääoman tieltä ole raportointimallin mukainen.

4 METODOLOGIA

4.1 Diskurssianalyysi ja sosiaalinen todellisuus

Diskurssianalyysi on teoreettinen viitekehys, joka perustuu kielen konstruktiviseen käsitykseen: kieli rakentaa todellisuutta, luo merkityksiä, jotka muodostuvat sosiaalisten käytänteiden kautta (Jokinen ym. 2004, 17–23). Diskurssin käsitteellä viitataan tapaan puhua, mutta puhutapaa voi analysoida paitsi puhutusta puheesta myös teksteistä tai esimerkiksi kuvista. ”Diskurssintutkimuksessa kieli ajatellaan sosiaalisena toimintana” (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14). Tekstit ovat vuorovaikutuksissa toisiinsa, ja ne saavat merkityksensä erilaisten tuotannon, kanavan tai kulutuksen myötä (Phillips & Hardy 2002, 4). Diskurssit ovat yhtäältä rakennettuja ja rakentuvia (Jørgensen & Phillips 2002, 66–67) ja diskurssi voidaan ymmärtää vaikiintuneeksi puheikäntöksi (Pynnönen 2013, 8). Diskurssi siis ikään kuin asettaa tekstile kehykset, jonka kautta puheen kuuluva määritetään, jätetään ulkopuolelle tai väritetään. Diskurssit muodostuvat teksteistä ja diskurssianalyttiset tutkimukset vastaavat kysymykseen miten kieltä käytetään (Pynnönen 2013, 5).

Diskurssianalyysin mielenkiinto voi kohdistua kielenkäytön ja vuorovaikutuksen tasolla kulkevaan mikrotasoon tai yhtäläisellä vallan, hallinnan ja epä-tasa-arvon kysymyksiin makrotasolla (Van Dijk 2001, 354). Fairclough'n (1995, 97–98) mukaan dis-

kurssit rakentuvat kolmella tasolla. Diskurssit rakentuvat niin kielen tasolla, diskursiivisten käytäntöjen ja kielenkäytön tasolla sekä sosiokulttuurisissa käytänteissä. Tällainen jaottelu onkin tyyppillistä kriittiselle diskurssianalyysille, jonka analyysi alkaa lingvivistiseltä tasolta ja päättyy lopulta tuomaan kritiikin yhteiskunnalliselle tasolle (Pynnönen 2013, 31).

Diskurssianalyttiseen otteeseen kuuluu oleellisesti myös kielenkäytön maailmaa rakentava luonne. Mielenkiintoista on, miten toimijat tekevät asioita kielenkäytöllään ymmärrettäväksi ja millaisia seurauksia kielenkäytöllä on. Puhe yhtäältä pohjautuu yhteisesti ymmärrettyyn maailmaan ja samalla rakentaa tuota maailmaa. (Suoninen 1999, 18–21.) Phillipsin ja Hardyn (2002, 1–3) mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu diskurssien kautta ja diskurssit luovat merkityksen käydylle vuorovaikutukselle. Kieli representoi todellisuutta, jota tekstin avulla koko ajan tuotamme, muunnamme ja rakennamme (Jokinen ym. 2004, 18). Representaatio ei kuitenkaan kuvaa maailmaa sellaisenaan vaan diskursiivisten käytänteiden läpi värityneenä. Representaatioon kuuluu paitsi tulkinta maailmasta, myös suhde toisiin teksteihin, ja niihin liittyy oleellisesti valta. Vallan näkökulmasta tarkasteltaessa representaatioihin sisältyy valintoja esimerkiksi siitä, mitkä asiat tai aiheet kuuluvat puhettavan piiriin ja mitkä on jätetty representaation ulkopuolelle (Pynnönen 2013, 18). Diskurssin ja todellisuuden toisiinsa vaikuttavan luonteensa takia diskurssi on jatkuvasti muuttuva, liikkuva ja venyvä. Asioita merkityksellistetään aina jostain näkökulmasta käsin. Merkityksellistäminen tapahtuu kahdella tavalla, joista ensimmäinen pyrkii vakiinnuttamaan merkityksiä osaksi puheikäytäntöjä. Tälle vastakkainen prosessi on merkityksien muuntaminen ja merkitysten välisten rajojen hämärtäminen. (Jokinen 1999, 39–41).

Teksti rakentuu kulttuurisissa konteksteissa ja kielenkäytön tilanteissa, mitkä vaikuttavat tapaamme tehdä tekstistä tiettyjä tulkintoja. Tästä syystä diskurssianalyysissä aineistoa tarkastellaan kontekstissaan ja teksti suhteutetaan tiettyssä ajassa ja paikassa tapahtuvana ilmiönä. (Jokinen ym. 2004, 29–36.) Tilannesidonnaisuudesta, rajoituksista ja normeista huolimatta kielen käyttäjä voi osaltaan vaikuttaa, miten kieltä tilanteessa käyttää (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14–17). Juhila (1999, 174–185) puhuu kulttuurisesta virrasta, johon tiettyssä hetkessä käytetyt tekstuaaliset valinnat yhdistyvät osaksi laajempaa kokonaisuutta. Kulttuuria voi tarkastella myös jatkuvasti rakentuvana kehänä, jossa kielelliset valinnat rakentuvat kulttuurisesta ytimestä sen kerrostumiin päin. Tekstissä rakennetut kuvaukset ovat ihmisten välisen historiallisen ja kulttuurisen toiminnan tuotteita, joiden käyttäminen perustuu niiden vakiintuneeseen ja käyttökelpoiseen luonteeseen. Esimerkiksi tekstin esittämispaikka rajaa käytettävissä olevia tulkintaresursseja ja ohjaa käyttämään esittämispaikassa vakiintuneita kuvaustapoja. (Juhila 1999, 174–185.)

4.2 Diskurssien valta, ideologia ja hegemonia

Kun kielen käyttöä tarkastellaan todellisuutta muovaavana ilmiönä, huomataan, ettei kieli ole neutraalia, vaan valta on kietoutunut diskursseihin sekä niiden määrittelyyn. Kielenkäytöllä onkin tiedostettuja tai tiedostamattomia ideologisia seurauksia, jotka rakentavat tai ylläpitävät kielenkäytön valtarakenteita (Jokinen ym. 2004, 41–43). Jokisen ja Juhilan (2004, 75) mukaan valtaan painottuneita ominaisuuksia voi tarkastella viidellä tasolla: 1) diskurssien välillä, 2) diskurssien sisällä, 3) hegemoniseksi diskurssiksi muodostumista, 4) hegemonisten diskurssien ideologisia seurauksia sekä 5) hegemonisten diskurssien kyseenalaistamisen mahdollisuutta.

Diskurssien sisällön lisäksi kamppailu tapahtuu myös dis-

kurssien tasolla. Diskurssit siis eivät ole tasa-arvoisia vaan ne taistelevat vallasta diskurssien kentällä. Tästä kamppailusta käytetään myös nimitystä diskurssijärjestys. Diskurssijärjestys mahdollistaa ääneenpääsyn diskurssille, joilla on valtaa ja toisaalta rajoittaa vallattomien diskurssien ääneenpääsyn. ”Sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset ilmenevät usein diskursiivisesti siten, että diskurssijärjestysten sisäiset ja keskinäiset rajat määritellään tai määrittyvät uudelleen” (Pynnönen 2013, 20.) Valta voidaan nähdäkin myös väärinkäyttönä, joka on passiivisia toimijoita alistavaa (Jørgensen & Phillips 2002, 91). Vahvimmassa asemassa on hegemoninen diskurssi, joka ensisijaisesti määrittää puheenkäytön keinot.

Kriittisessä diskurssianalyysissä ideologiat, eli näkemykset ja uskomukset maailmasta, ovat kiinnostavia, sillä diskurssit ylläpitävät tai haastavat olemassa olevia ideologioita (Pynnönen 2013, 20). Ideologiat voi nähdä myös rakenteina, joista tekstit muodostuvat. Ideologiat sijaitsevat menneisyyden muodostamisessa sosiaalisissa rakenteissa ja toisaalta hetkessä, jossa ne uudelleentuottavat ja muokkaavat muotoaan. Diskurssit puolestaan rajaavat ideologioiden päälle rakentunutta puhetta ja osaltaan muovaavat ideologian luonnetta. Ideologiat ovat diskurssija pysyvämpiä merkitysrakenteita, jotka ovat tehokkaimpia silloin kun ne ovat luonnollisia, haastamattomia totuuksia - ”maalaisjärkeä.” Ideologiat luovat siis lähtökohdat erilaisille merkityksille ja oletuksille. (Fairclough 1995, 71–73, 87–89.) Ideologioiden avulla myös ylläpidetään yhteiskunnallista epätasa-arvoa (Pynnönen 2013, 20). Van Dijk (1993, 254–255) korostaakin juuri vallan väärinkäyttöä kriittisen diskurssianalyysin erityisenä mielenkiinnon kohteena. Kuitenkin, käytetty valta voi olla myös hyväksyttyä ja legitiimiä. Kun jollekin diskurssille annetaan vapaasta tahdosta hyväksyntä ja yleisesti tunnustettu asema, diskurssi saavuttaa hallitsevan, eli hegemonisen aseman. (Van Dijk 1993, 255.) Lopulta hegemonisista järjestelmistä tulee luonnollinen osa arkikäsitystä ja tapa käsittää maailmaa (Alvesson & Deetz 2000, 87). Toisaalta, diskurssit voivat myös kamppailla hallitsevan diskurssin asemasta ja pyrkiä haastamaan tai muuttamaan sitä (Fairclough 1995, 95).

Koska kieleen rakentuneen vallan avulla voi ohjata puhetaapaa ja siihen kuuluvia oletuksia, kriittinen tutkija kyseenalaistaa kielenkäytön ja siinä käytetyn vallan. Diskursiivista valtaa voidaan käyttää myös väärin, jolloin negatiivisena seurauksena on esimerkiksi epätasa-arvoa (Pynnönen 2013, 29). Kriittinen lähestymistapa ei ole poliittisesti neutraalia ja sen tehtävä onkin rientää heikommissa asemassa olevien tueksi (Jørgensen & Phillips 2002, 64). Kriittisessä diskurssianalyysissä analyysin taso kytkeytyy kielen käytön makrotasolle ja tutkija kiinnittää huomionsa valtasuhteiden tuottamiseen sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen & Juhila 2004, 75).

4.3 Tutkimuskysymykset ja -aineisto

Integroidussa raportoinnissa keskeisessä osassa on kuvata organisaation kykyä arvonluontiin. Raportoinnin monipolvisen taustan ja useaa arvojärjestystä edustavan raportointitavan kannalta onkin mielenkiintoista perehtyä siihen, miten organisaatiot representoivat arvonluontia integroidussa raportissa. Ohjeistava integroidun raportoinnin viitekehys ei tarjoa yksiselitteistä vastausta siihen, mitä arvonluonti oikeastaan on, vaan arvonluonnin määrittäminen voidaan määritellä jokaisessa organisaatiossa tai raportissa eri tavoin. Tässä tutkimuksessa pureudutaan puheeseen arvonluonnista tarkastelemalla rakennus- ja infrastruktuurialan yhdistettyjä vuosi- ja yhteiskuntavastuuraportteja. Selvyyden vuoksi näistä raporteista käytetään jatkossa nimitystä integroitu raportointi.

Tutkimuskysymyksillä pyritään ymmärtämään mitä ar-

vonluonti on integroidun raportin kontekstissa ja millaisia merkityksiä arvonluonti pitää sisällään. Yhdistettyjä vuosi- ja yhteiskuntavastuuraportteja tarkastellaan tässä yhteydessä väli vaiheena integroituun raportointiin, joten mielenkiintoista on myös diskurssien suhde integroidun raportoinnin ideologiaan. Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Millaisia merkityksiä organisaatiot antavat arvonluonnille raporteissaan?

- Millaisia funktioita arvonluonnin diskursseilla on ja miten ne suhteutuvat integroidun raportoinnin ideologiaan?

Tutkimuksen aineistoksi valittiin pohjoismaisten yritysten julkaisemia vuoden 2012 ja 2013 yhdistettyjä vastuuraportteja ja vuosikertomuksia. Raportit on julkaistu alkuvuodesta 2013 ja 2014. Onkin hyvä huomata, että ensimmäinen viitekehys integroidun raportin laatimiseen on julkistettu vasta hetkeä aiemmin, eikä julkaistuissa raporteissa ole voitu hyödyntää viitekehysten ohjeistuksia. Kuten aiemmin todettiin, integroitu raportti vuonna 2014 ei välttämättä ole raportti, joka noudattaa ainakaan täysimääräisesti IIRC:n ohjeistusta. Ennemmin kyseessä on vuosikertomus- ja yhteiskuntavastuukertomuskäytänteistä kehittynyt raportointitapa, jossa kuvataan organisaatiota yhteiskunnan osana. Organisaatio, jonka tavoitteena on taloudellinen menestyminen on osa sosiaalista ympäristöä ja toimiakseen menestyksekkäästi organisaation on kyettävä olemaan luonnollinen ja vuorovaikutuksellinen osa tätä ympäristöä. Yhdistettyjen vastuu- ja vuosikertomusraporttien valitsemisessa tutkimuksen aineistoksi ei nähty suurta ongelmaa, sillä myös aiemmassa integroituun raportointiin käsittelevässä tutkimuksessa integroidun raportointia määrittävänä tekijänä on pidetty sitä, että se yhdistää taloudellisen ja vastuuraportoinnin elementit (esim. Adams & Simnett 2011; Stubbs & Higgins 2014; Haller & van Staden 2014).

Tutkimuksessa käytettiin aineistona seuraavien organisaatioiden vuosikertomuksia:

- 1) AF Gruppen 2012, Norja
- 2) JM 2012, Ruotsi
- 3) Lemminkäinen 2012, Suomi
- 4) NCC 2012, Ruotsi
- 5) Skanska 2013, Ruotsi
- 6) Svevia 2012, Ruotsi
- 7) YIT 2013, Suomi

Kaikki yritykset toimivat rakennus- ja infrastruktuuralalla ja ne ovat kotimarkkinoillaan merkittäviä toimijoita. Lisäksi kaikki yritykset toimivat kansainvälisesti Svevia lukuun ottamatta, jolla on Ruotsin toimintojen lisäksi vain pientä toimintaa Norjassa. Koska kaikkia raportteja ei ollut saatavissa suomeksi, analysoitaviksi otettiin raporttien englanninkieliset versiot. Työssä käytetyt esimerkit ovat raportointikielillä, eikä aineisto-otteita ole käännetty suomeksi.

4.4 Diskurssianalyysin toteuttaminen

Analyysi on jaettu kolmeen vaiheeseen. Analyysin lähtöasetelmana hyödynnetään mukaillen Pynnösen (2013) kolmivaiheista prosessia, jossa tekstuaalisen analyysin kautta siirrytään tulkitsevan otteen kautta kohti kriittistä analyysiä. Ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin tekstuaalisen tason analyysi, joka tässä tapauksessa tarkoitti sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysin avulla tutkija pyrkii järjestämään ja tiivistämään aineistonsa siten, että johtopäätösten teko on mahdollista. Aineiston tiivistämisestä huolimatta sisällönanalyysissä olennaista on säilyttää keskeinen informaatio sekä luoda sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–110.)

Aluksi aineisto pelkistettiin jättämällä aineiston ulkopuolelle numeroin raportoidut taloudelliset osiot, sillä taloudellisen

arvonluonnin analysointi ei sellaisenaan ole tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena. Analyysin ulkopuolelle rajattiin niin ikään tilinpäätöstiedot sekä yhtiön hallinnointia koskeneet raportit. Jäljelle jäi näin tekstuaaliset kuvaukset yritysten toiminnasta.

Ensimmäisellä lukukerralla koko aineisto luettiin läpi silmäillen. Toisella lukukerralla raporteista poimittiin analysoitavaksi sellaiset tekstiotteet, joissa 1) mainittiin sanaa arvo tai arvonluonti, 2) näkökulmana oli jokin integroidun raportin käyttämistä pääomista, 3) kuvattiin arvonluontia jotenkin toisin integroidun raportointimallin läpi sekä otteet, 4) jotka tutkija tulkitseisi mahdollisiksi kuvauksiksi arvonluonnista joko organisaatiolle, omistajille tai sidosryhmille. Tekstiotteet otettiin huomioon ennemmin laajemmin kuin rajatusti, jotta myös ennako-oletusten vastaiset aineisto-otteet tulisivat analysoiduiksi.

Hajanaisen, tekstiotteita sisältävän aineiston selkeyttäminen helpommin havainnoitavaan muotoon toteutettiin teemoittelamalla tekstiotteet aineistolähtöisesti. Teemoittelussa painotetaan aineistossa sanottuja lausumia ja yhdistetään ne yhteisten otsikoiden alle.

Analyysin toisessa vaiheessa aineisto analysoitiin tulkitsevan diskurssianalyysin keinoin. Tavoitteena oli tutkia millaisena arvonluonti kuvataan. Kysymys syventää käsitystä tutkittavasta arvonluonnin ilmiöstä sisällöstä puheen muotoon, jossa luodaan käsitykset siitä, mikä kuuluu arvonluonnin puheen piiriin ja mikä ei. ”Tulkitsevassa analyysissä tavoitteena on kuvata diskurssin muotoutuminen ja se, millaiseksi se jonkin ilmiön tuottaa” (Pynnönen 2013, 27). Ensin tulkittiin, millaisia diskursseja eri teemoissa nousi esiin. Erityisesti kiinnitettiin huomiota puheen toimijuuteen, eli siihen ketkä puheessa kuvattiin aktiiviseksi toimijaksi. Kun diskurssit oli tunnistettu yleisellä tasolla, aineistosta syntyneitä teemoja käytiin läpi uudestaan ja uudestaan samalla kun diskurssien sääntöjä laajennettiin vaiheittain. Näin jatkettiin, kunnes koko aineisto oli katettu ja diskurssit täydentyneet lopulliseen muotoonsa. Aineistosta nousi esiin kolme diskurssia, jotka esitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Kolmannessa vaiheessa, kriittisen tason analyysissä tulokset kytketään laajempaan kontekstiin. Tällä tasolla diskurssianalyysin mielenkiinto kiinnittyy valtaan ja sen väärinkäyttöön (Pynnönen 2013, 28–30). Kriittisen tason analyysissä vastataan kysymykseen miten arvonluonnin diskurssit suhteutuvat integroidun raportin ideologiaan?

5 AINEISTON ANALYYSI

5.1 Tulkitut arvonluonnin diskurssit

5.1.1 Eettinen diskurssi

Ensimmäinen kolmesta tunnistetuista diskursseista on arvonluonti eettisenä toimintana. Tässä diskurssissa arvonluonti on aina eettisesti rakentunutta ja seurausta organisaation tekemistä arvovalinnoista. Puhetavassa rakennetaan pelisäännöt ja raamit sille, miten organisaation on hyväksyttävä luoda arvoa. Pohjan näille pelisäännöille luo yhteiskunnassa vallitseva kulttuuri sekä kulttuurissa jaetut hyveet, joiden kanssa organisaation arvonluonti ei voi olla ristiriidassa. Raporteissa organisaation arvojen kuvataan olevan organisaation olemuksen ydintä ja määrittävänä organisaation olemusta. Organisaation edustamat arvot kumpuavat organisaation sisältä ja ovat luonnollinen ja sisäänrakennettu osa organisaation toimintaa. Kulttuuriin pohjautuvia arvoja ja hyveitä noudattava koodisto pyrkii legitimoimaan organisaation toiminnan.

Our most important value is being trustworthy – it is part of

our very nature. Then customers will also allow us to participate in the processes earlier. Trust is something that you have to earn. (AF Group, 72)

The sustainability work is strongly anchored in JM's management and is an integral part of JM's strategy. It is also based on our core values: quality, a longterm approach, reliability, commitment and sensitivity. It forms the basis for our approach, both internally and externally, and JM's ethical guidelines provide support in day-to-day activities. (JM, 3)

Kuten seuraava esimerkki osoittaa, arvoja kuvataan organisaation "omatuntona", johon omaa toimintaa voi verrata kaikissa tilanteissa.

Honesty, respect and trust are the values that have to guide our actions in all situations. (NCC, 4)

Puheessa rakentuu arvonluonnin organisaatorajat ylittävä merkitys, jossa eettisyys ei rajoitu organisaation omaan toimintaan. Yritykset ovat vastuussa koko tuotannon arvoketjusta, eli alihankkijoista ja muista kumppaneista, jotka yritykselle työskentelevät. Muita organisaatioita tarkastellaan oman organisaation arvomaailman läpi. Organisaation arvomaailma toimii siis ohjaavana tekijänä yhteistyökumppaneiden valinnassa, mutta myös yhteistyökumppaneita karsivana tekijänä. Vaikka arvojen noudattamista edellytetään alihankkijoilta ja yhteistyökumppaneilta, kyse ei kuitenkaan ole täydestä ehdottomuudesta. Puheessa sisäisesti korostetut arvot muuttuvat yhteistyökumppaneiden osalta näille asetetuiksi vaatimuksiksi. Yhteisen arvomaailman sijaan yhteistyökumppaneiden tulee noudattaa annettuja sääntöjä, osoittaa luotettavuutta ja täyttää yhteiskuntavastuun vaatimuksia.

Vaikka yhteistyökumppaneille annetaan liikkumatilaa poiketa organisaation arvoista, työntekijöitä koskevassa puheessa asetelma on jyrkempi. Organisaation arvot ja kulttuuri kuvataan ylhäältä annettuna, joihin organisaatioissa toimivien yksilöiden on sopeuduttava ja jotka on hyväksyttävä. Henkilökoh- taisten arvojen olemassaolo tunnustetaan, mutta niiden tulee olla linjassa organisaation arvojen kanssa, jotta on tervetullut työyhteisöön.

We all also have our personal values, which need to be in line with the company's values. If employees identify with the corporate values, they will be committed to the company and its common goals... (YIT, 9)

Our values mean a lot for recruitment and employee satisfaction. "Being trustworthy" is a seemingly simple value, but a very serious obligation. (AF Group, 72)

Uudet työntekijät kasvatetaan ymmärtämään organisaation arvoja ja toimimaan näiden mukaan.

They (new employees) will need to be introduced to the way Skanska works in line with the company's values and with a focus on contributing to the development and success of the clients and of society. (Skanska, 32)

Organisaation julistamien arvojen, kulttuurin ja etiikan merkitys rakentuu puheessa ehdottomaksi, josta kukaan organisaation jäsen ei voi poiketa. Suhtautuminen liiketoiminnassa tapahtuviin väärinkäytöksiin on voimakkaan tuomitsevaa. Vastuu eettisestä toiminnasta on jokaisella organisaation jäsenellä

kuten myös velvollisuus puuttua epäeettiseen toimintaan. Samalla tapahtuneet väärinkäytökset etäännytetään omasta organisaatiosta langettamalla väärinkäytösten varjo kilpailevien yritysten tai alaan pesiytyneiden käytäntöjen päälle. Epäeettinen toiminta yhdistetään puheeksi "muista" ja omasta organisaatiosta tehdään epäeettisestä toiminnasta kärsivä uhri.

Corruption is a threat to free competition and the longterm trust that underpins business relationships. Svevia condemns all forms of corruption and bribery and has a rigorous business ethics policy. (Svevia, 32)

Over the years, not everyone active in the industry has assumed full responsibility, which has resulted in, for example, cartels and instances of corruption. (NCC, 34)

5.1.2 Riippuvuus-diskurssi

Tässä diskurssissa arvonluonti representoidaan syntyvän vuorovaikutuksen seurauksena. Organisaatio asemoidaan osaksi monimutkaisia ja monitahoisia vuorovaikutussuhteita, joiden tuloksena arvonluonti syntyy. Riippuvuus-diskurssissa eri toimijoille annetaan mahdollisuus osallistua käytävään keskusteluun ja erilaiset mielipiteet ovat lähtökohtaisesti hyväksytyjä. Puheessa rakennetaan käsitystä siitä, organisaation toiminta rakentuu keskustelussa käytyjen kamppailujen seurauksena. Näiden keskustelujen lopputuleman pohjalta organisaatio pyrkii täyttämään omat velvoitteensa. Keskusteluissa osallisina ovat niin organisaatio, asiakkaat, yhteisöt, yhteiskunta, työntekijät, yhteistyökumppanit, alihankkijat kuin muutkin sidosryhmät. Puheessa rakentuu käsitys arvonluonnista lähes hallitsemattomana toimintana, jossa organisaatio on riippuvainen muista. Jotta organisaatio pystyy itse pystyy onnistumaan omassa tehtävässään, sen on toimittava sidosryhmiin nähden mahdollisimman hyvin.

Puheessa oleellista on käsitys, että muut ovat yhtä merkittäviä toimijoita kuin organisaatio itse. Puheen kantavia merkityksiä ovat myös yhteistyö ja yhdessä tekeminen ja jakaminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että organisaatio on valmis luopumaan omasta vallastaan tai antamaan toteutusvastuita muille parempaan lopputulokseen pääsemiseksi. Puhetta käytetään myös organisaation sisäisistä asioista, jolloin puheella voidaan pyrkiä esimerkiksi ylittämään organisaation sisäisiä raja-aitoja.

But we cannot do it (develop the business) alone. Or to put it more accurately, we can do so much more for the community if everyone pulls together. (Skanska, 5)

In YIT's operations, co-operation between different parties is a key success factor, and we will continue to value the profitability of our operations in all its forms. (YIT, 4)

Tasavertaista asemaa muiden sidosryhmien kanssa rakennetaan puheella, jossa tunnustetaan, että organisaatio ei pysty toimimaan yksin. Sen sijaan organisaatio on riippuvainen muista ja onnistuakseen organisaatio tarvitsee sidosryhmien panostusta ja osallisuutta.

We depend on partners, and we must make it interesting for them to be with precisely us – not just once, but many times. We should be orderly and trustworthy, both in relation to the contractor and in relation to our co-investors. (AF Group, 56)

The responsibility of our business processes means that we involve our stakeholders more closely in the development of our

products and services, and take their views broadly into consideration in all of our operations. We also have special projects underway that will help us create more added value for all stakeholders through dialogue and co-operation across organisational boundaries. (YIT, 25)

Puheessa nostetaan jalustalle erityisesti pitkät yhteistyösuhteet. Vuorovaikutus kuvataan molemminpuolisena oppimisena, joka tarjoaa molemmille osapuolille mahdollisuuksia. Pitkien yhteistyösuhteitten kuvataan luovan parhaat edellytykset arvонуonnille, koska osapuolilla on parhaimmat käsitykset toistensa vaatimuksista, tarpeista ja päämääristä.

In a longterm cooperation that extends over several projects, the partners are able to work in a more structured format and share best practices, while the repetition enhances quality and reduces costs. (NCC, 22)

Diskurssissa organisaatio representoidaan aktiivisena toimijana, jolla on mahdollisuus, ja jopa velvollisuus osallistua päätöksentekoon yhdessä sidosryhmien kanssa. Organisaatio on yksi osapuolista, joka pyrkii vaikuttamaan ympäristönsä muutokseen. Seuraavissa esimerkeissä puhutaan dialogisuudesta ja vuorovaikutuksesta. Otteissa rakennetaan käsitystä yrityksestä aktiivisena keskustelijana ja päätöksenteon osapuolena. Esimerkeissä näkyy organisaation pyrkimys vaikuttaa ja samalla tunnustetaan se, että organisaatio on riippuvainen muiden mielipiteistä sekä muiden tekemistä päätöksistä.

We engage in a dialogue with local authorities and residents in conjunction with, for example, environmental permit applications. When our planned projects have a significant local impact, we arrange townhall meetings with locals. (Lemminkäinen, 18)

This step is performed in a dialogue with the municipality, which together with JM's project manager determines how the land can be used. Property owners can influence the planning process, but it also depends on the municipal planning process and any appeals. (JM, 22)

Diskurssissa arvонуonti on luonteeltaan jaettua. Arvонуonti ei ole organisaation yksin omistamaa, vaan organisaation tehtävä on luoda arvoa myös sidosryhmille ja yhteisöille. Arvонуonti muille toimii pohjana tulevaisuuden menestykselle ja suhteille sidosryhmien kanssa. Arvонуonin lähtökohdat ovat siten itsekkäät, mutta puheessa samalla rakennetaan arvонуonin jaettua luonnetta. Luomalla arvoa muille organisaatio itse ei häviä vaan luo itselleen mahdollisuuksia tulevaisuuden saavutuksiin.

Arvонуonin jaettu merkitys näkyy myös siinä, että arvонуontia tehdään yhdessä sidosryhmien kanssa. Organisaation rooli on toimia mahdollistajana ja sidosryhmiä osallistavana toimijana, joka luo edellytyksiä sidosryhmien kykyyn luoda arvoa. Koska arvонуonin tavoitteet ovat sidosryhmien kanssa jaettuja ja yhteisiä, myös yrityksellä on yhtäläinen oikeus hyödyntää sidosryhmien ideoita ja näkemyksiä liiketoiminnan kehittämisessä.

As well as delivering sustainable reward to shareholders, companies need to understand and engage with local stakeholders, such as communities, and find innovative ways to add value to society. Skanska actively encourages the cooperation and participation of local communities around its projects, and uses

training, apprenticeships and education to leave a positive and lasting legacy. (Skanska, 22)

Työntekijöiden kohdalla diskurssi rakentaa käsitystä työntekijöiden halusta ottaa vastuuta organisaation menestyksestä myös omille harteilleen. Organisaation roolina on toimia mahdollistajana, jotta henkilöstö pääsee toteuttamaan itseään. Organisaation tehtävä on luoda edellytyksiä potentiaalisen työntekijän etenemiseen organisaation sisällä, jotta kaikki osaaminen saadaan organisaation käyttöön. Työntekijäkäsitys on latautunut muun muassa sanoilla innokkuus, vastuullisuus, kunnianhimo ja mahdollisuus osallistua.

The key to the success of the AF Group lies in our employees' willingness and ability to do the heavy lifting together. (AF Group, 4)

We build longterm relationships with our employees and offer them the opportunity to grow in their roles with challenging and varying duties and by investing in internal mobility. (JM, 44)

Tässä diskurssissa vuorovaikutuksella asiakkaiden kanssa on erityismerkitys. Puheessa rakentuu asiakkaita korostava merkitys liiketoiminnan näkökulmasta ja asiakkaiden huomioiminen sekä osallistaminen läpi rakennusprosessin. Tärkeää on kuuntelu, keskustelu ja vuorovaikutus asiakkaan kanssa läpi rakennusprojektin, jotta organisaatio ja asiakas pystyvät muodostamaan yhteisen käsityksen projektien tavoitteista. Arvon käistäminen jaettuna luo molemmille osapuolille eniten arvoa.

Arvонуonin jaettu luonne näkyy tässä diskurssissa myös ympäristö- ja yhteiskuntavastuuseen liittyvässä puheessa. Vastuullisuus ei ole lähtöisin yksin yrityksestä vaan myös asiakkaiden ja muiden sidosryhmien vaatimuksista, joita yritys pyrkii täyttämään. Organisaatio ja sidosryhmät yhdessä neuvottelevat yhteiskuntavastuun vaatimuksista, joihin organisaatio pyrkii sitten vastaamaan. Vaikka yrityksen tavoitteena olisi vähentää päästöjä ja kehittää energiatehokkuutta, saa aihe todellisen kimmokkeen organisaation ulkopuolelta ja keskusteluista sidosryhmien kanssa.

To us, corporate responsibility means understanding the needs and views of our stakeholders and responding to these in all of our business operations. (YIT, 24)

Working closely with our stakeholders allows green, creative and efficient workplaces to be created, increasing profitability for all parties. (Skanska, 67)

5.1.3 Autonominen diskurssi

Tässä diskurssissa arvонуonin merkitykseksi rakentuu organisaation kyky hallita arvонуonti haluttuun lopputulokseen. Arvонуonti on lähtöisin organisaatiosta itsestään ja puhe pitää sisällään käsityksen, että arvонуonti koostuu esimerkiksi organisaation omistamista kyvyistä, tiedosta, toimintatavoista ja prosesseista. Organisaation ja sen sidosryhmien välille pyritään piirtämään raja, joiden välillä vaikutus on yksisuuntaista. Tässä diskurssissa organisaatio asetetaan maailman keskipisteeksi ja seuraukset perustuvat organisaation toimintaan. Diskurssi luo representaation arvонуonnista, johon vain organisaatio pystyy vaikuttamaan ja arvонуonti on seurausta vain organisaation omasta toiminnasta. Muut rajataan tämän ulkopuolelle. Vaikka sidosryhmät ja asiakkaat ovat puheessa läsnä, niiden kontribuutio arvонуonnille on lausumaton – keskeistä on organisaation

oma toimijuus.

Diskurssissa arvonluonti representoidaan prosessina, jonka tulokseen organisaatio vaikuttaa säätelemällä, ohjaamalla ja hallitsemalla. Keskeisessä osassa ovat ohjeet, säännöt ja vaatimukset, joita organisaatio asettaa omalle toiminnalleen. Johdettavuus ja hallinta liitetään menestyksen merkkeihin kuten kasvuun. Seuraavat esimerkit muodostavat käsitystä arvonluonnista selkeästi havainnoitavana ja mitattavana. Arvonluonnin onnistuminen perustellaan kovaan dataan ja analyyseihin perustuvilla tuloksilla. Näitä mittaamalla ja näille tavoitteita asettamalla organisaatiota voidaan johtaa oikeaan suuntaan.

We are investing to improve our enterprise resource planning and financial reporting systems with the intention of improving the standard of our analysis and to ensure that data reaches the right parts of the organisation. (Svevia, 5)

Generating value in residential development begins with an analysis of macroeconomic and demographic trends. Where is the growth, who are the target groups and what are their needs and wishes? (Skanska, 60)

Diskurssissa ei rakenneta vuorovaikutusta organisaation ja sen toimintaympäristön välille, vaan ne ovat toisistaan erillisiä. Toimintaympäristön muutokseen vastataan sopeutumalla, ei kehittämällä ympäristöä muiden kanssa. Ymmärtämällä ympäristöä ja hyödyntämällä organisaation hallussa olevaa osaamista, yritys pystyy tarjoamaan parhaat tuotteet ja palvelut. Työntekijöihin sijoittaminen ja osaamisen hankkiminen ovat kriittisiä menestystekijöitä, joihin organisaatiot haluavat panostaa. Toisin kuin riippuvuus-diskurssissa, tässä työntekijöistä rakennetaan käsitys yhtenäisenä joukkona, jossa yksilöiden omaa merkitystä ei tuoda esille. Henkilökunta on kuvataan yhtenä organisaation omistamana resurssina muiden joukossa. Vastuu resurssien kehittämistä on organisaatiolla ja tällainen resurssi on myös työntekijät.

At Svevia we see our people as our most important resource. We look after our employees and take a structured approach to developing their expertise, creating safe and welcoming workplaces and promoting wellness and sustainable leadership. (Svevia, 33)

As an employer Skanska works in a structured way to attract, develop and retain the best employees. This work is based on platforms that are linked to the company's strategy and that have been created and will continue to be developed for a number of years. (Skanska, 32)

Resurssien ja organisaation välillä on kliininen suhde. Vaikka henkilökunta on tärkeä tai - kuten aiemmassa esimerkissä - tärkein resurssi, sitä ollaan valmiita hallitsemaan halutusti, kuten esimerkiksi karsimaan.

Vastuullisuuden osalta viralliset ja yleisesti hyväksytyt järjestelmät muodostavat perustan vastuulliselle liiketoiminnalle. Sertifikaatit ja standardit rakentavat käsitystä yleisesti hyväksytyistä toimintatavoista ja vertailukelpoisuudesta muiden organisaatioiden kesken. Standardeja pidetään takuuna sille, että organisaatio täyttää vastuunsa esimerkiksi suhteessa ympäristöön. Sertifikaattien ja standardien avulla korostetaan myös organisaation kykyä hallita ja johtaa toimintaansa.

Velvollisuus ympäristöä kohtaan muodostuu organisaation omista tavoitteista tai liiketoiminnan ehdoilla. Vastuulliseen toimintaan yhdistetään puhe tulevaisuuden edellytyksistä me-

nestykkekkäälle bisnekselle. Diskurssi kuvaa ympäristö- ja yhteiskuntavastuun yrityksestä itsestään kumpuavana toimintana, jota kehitetään huolimatta siitä, mitä sidosryhmät vaativat yritykseltä.

For JM, environmental initiatives are a matter of good business and profitability, in both the short and the long term, whether dealing with acute environmental problems or accepting responsibility for the environmental issues of the future. This is the way JM can continue to create longterm shareholder growth. (JM, 41)

6 YHTENVETO JA KESKUSTELU

6.1 Diskurssien ristiriidat

Yleisinä huomioina diskurssista voi todeta, että ne rakentavat varsin erilaista käsitystä arvonluonnista. Tunnistetuista diskurssista yleisin oli arvonluonti eettisenä toimintana. Se toistui läpi aineiston luoden keskeisiltä osin pohjaymmärryksen arvonluonnille. Arvonluonti eettisenä toimintana esiintyi aineistossa hallitsevana diskurssina. Vaikka kaksi muuta diskurssia eivät olleet kaikilta osin yhteneväisiä eettisen diskurssin kanssa, myös niissä merkityksellistyi arvonluonnin lähtökohdiltaan eettinen luonne. Riippuvuus ja autonomia -diskurssit toimivat ikään kuin yhteisymmärryksessä eettisen diskurssin kanssa.

Riippuvuus ja autonomia -diskurssit kamppailivat selkeästi keskenään antaen lähes tyystin vastakkaisia merkityksiä arvonluonnille. Riippuvuusdiskurssi tarjosi "pehmeän" mallin, jossa arvonluonnin keskipiste ei ole organisaatiossa vaan hajallaan toimintaympäristössä kun taas autonomiadiskurssissa arvonluonnin lähtökohta on yksin organisaatiossa.

Seuraavaksi pohditaan diskurssien funktioita, keskinäisiä suhteita ja ongelmia. Funktioiden avulla voidaan tarkastella diskurssien seurauksia tuottavaa luonnetta. (Jokinen ym. 2004, 41–44). Kriittisen puheenvuoron tarkoituksena ei ole asettaa

Diskurssi	Eettinen	Riippuvuus	Autonomia
Diskurssin funktio	Esittää organisaatio eettisenä	Esittää muut osallisina ja yhtälailla vastuullisina arvonluonnin rakentajina	Esittää organisaatio arvonluonnin hallitsevana toimijana
Arvonluonti syntyy	Eettisen toiminnan seurauksena. Perustuu organisaation arvomaailmaan ja toimintakulttuuriin.	Vuorovaikutuksen seurauksena	Organisaation omasta toiminnasta
Organisaation pyrkimys kontrollointiin	Korkea	Matala	Korkea
Muut toimijat	Ovat organisaation kontrollin kohteena	Keskeisiä, sillä näillä on oma roolinsa arvonluonnissa	Ovat epäkiinnostavia ja erillään organisaatiosta
Oma henkilöstö	On organisaation kontrollin kohde	Saa vastuuta organisaatiolta	Resurssi, johon voi sijoittaa osaamista
Vastuullisuuden lähde	Organisaation arvot	Asiakkaiden vaatimukset	Yleisesti säädetyt standardit ja sertifikaatit, liiketoiminnan edut
Suhde asiakkaaseen	-	Perustuu yhteistyölle, kuunteluun ja dialogiin	-

Taulukko 1. Tunnistettujen diskurssien keskeiset piirteet

diskursseja paremmuusjärjestykseen vaan pohtia diskursseihin rakentuneita ongelmia ja ristiriitoja. Diskurssien keskeiset piirteet on koottu taulukkoon 1 (s. 13).

6.1.1 Eettinen diskurssi

Ensimmäinen tunnistetuista puhetavoista oli eettinen diskurssi, joka on aineistossa hallitseva puhetapa. Diskurssin funktiona on kuvata organisaation toiminta eettisenä, jolloin kaikki organisaation toiminta merkityksellistyy ongelmattomaksi. Tällöin diskurssi piilottaa epäeettisen toiminnan ja rakentaa virheellisen käsityksen, että kaikki arvonluonti on eettisesti ongelmattonta. Käytännössä yritykset joutuvat tekemään valintoja, joissa vastakkain ovat yhteiskunnan tai sidosryhmien etu ja liiketoiminnalliset tavoitteet. Toisinaan juuri epäeettisellä toiminnalla pyritään nimenomaan parempiin tuloksiin kuin mihin rehellisellä toiminnalla päästäisiin (Banerjee 2014). Ensi alkuun diskurssi näyttää hyvänä ja eettisenä. Samaan aikaan läsnä on funktio, joka piilottaa väärinkäytökset. Diskurssin kulissia rakentava luonne asettaa kysymyksen arvonluonnin raportoinnille. Miten epäeettinen arvonluonti raportoidaan tai voidaan sitä ylipäätään raportoida jos epäeettisyys ei sisälly diskurssiin lainkaan?

Diskurssissa arvot ovat organisaation itsensä määrittelemiä, eikä diskurssissa arvonluontia representoida siten, että arvoja rakennettaisiin yhdessä sidosryhmien tai työntekijöiden kanssa. Diskurssissa pyritään näin rakentamaan ja ylläpitämään kontrollia suhteessa muihin toimijoihin, toisin sanoen alistamaan muut organisaation valtaan. Kontrolliin pyritään niin henkilöstön kuin muidenkin sidosryhmienkin osalta. Tämä näyttää esimerkiksi arvojen sanelemisena sekä vaatimuksena noudattaa näitä käyttäytymissääntöjä. Mielenkiintoista on myös, että tässä diskurssissa organisaation arvot, "omatunto", rakennetaan samanaikaisesti konkreettisenä ja abstraktina. Arvot, kuten luotettavuus, sitoutuminen tai vastuullisuus ovat sanoina selkeitä, kun taas niiden tulkinta voi olla moninaista. Tällöin arvot voivat näyttää hahmottomina ja esimerkiksi työntekijöille niiden liittäminen arkipäiväiseen työhön voi olla vaikeaa. Omiin päätösten peilaaminen organisaation "omatuntoon" ei välttämättä pysty tarjoamaan tarmuttapintaa yksinään. Sen sijaan soveltaminen edellyttää tukea esimerkiksi lainsäädännöstä ja muista normeista sekä vaatii ymmärrystä kulttuuriympäristöstä. Jos henkilöstö tai sidosryhmät ovat riippuvaisia organisaation arvomaailman noudattamisesta, organisaatiolla lienee viime kädessä mahdollisuus määrittellä, mikä toiminta on eettistä.

Samalla tavoin myös työntekijöiltä riistetään oikeus henkilökohtaisten arvojen esilletuontiin, mikäli ne poikkeavat organisaation määrittämistä arvoista. Tämä voinee tarkoittaa myös tilanteita, jossa työntekijän pyrkimyksenä on "eettisempi" toiminta kuin mihin organisaatio arvoillaan pyrkii. Diskurssissa vastuuttomat toimet pyritään etäännyttämään oman organisaation ulkopuolelle ja lisäksi yksittäisille työntekijöille asetetaan velvollisuus puuttua epäeettiseen toimintaan. Määrittämällä tämä velvollisuus työntekijöille, siirretään organisaation oma merkitys epäeettiselle toiminnalle keskustelun ulkopuolelle. Näin organisaatio voi ulkoistaa ongelmansa sekä pestä kätensä mahdollisissa ongelmatilanteista. Organisaatiolla tulisi kuitenkin viime kädessä olla vastuu epäeettisen toiminnan kitkemisestä ja eettisen toiminnan edistämisestä esimerkiksi organisatorisia ja kulttuurisia rakenteita tukemalla.

6.1.2 Riippuvuus-diskurssi

Riippuvuus-diskurssi pyrkii toimimaan yhteisymmärryksessä eettisen diskurssin kanssa siten, että riippuvuus-diskurssissa ei haasteta peruskäsitystä arvonluonnin eettisesti rakentuvasta

luonteesta. Näin siitäkin huolimatta, että lähtökohtaisesti riippuvuus-diskurssi on ristiriidassa esimerkiksi eettisen diskurssin henkilöstösuhteen kanssa. Siinä missä riippuvuus-diskurssi rakentaa käsitystä innokkaasta ja vastuullisesta henkilöstöstä, eettisessä diskurssissa henkilöstöstä puhutaan kontrolloitavana objektina. Arvoihin perustuvat tavoitteet luodaan kuitenkin yhdessä sidosryhmien kanssa, mikä saattaa luoda erilaiset päämäärät, kuin mihin yksin organisaatiosta nousevilla arvoilla pyrittäisiin. Riippuvuus- ja eettisyys-diskurssien väliset ristiriidat ratkaistaan riippuvuus-diskurssin hyväksi. Esimerkiksi kontrollipyrkimyksessä joustetaan ja työntekijöitä pyritään valtautamaan riippuvuus-diskurssin puheessa. Molemmat diskurssit pyrkivät näin yhdessä institutionalisoimaan arvonluonnin eettistä rakennelmaa.

Riippuvuus-diskurssin tehtävänä on rakentaa käsitystä, jossa organisaatio osallistaa ja vastuuttaa sidosryhmiä. Sidoryhmien puhevuorot kuvataan yhtä arvokkaina kuin organisaation omat näkemykset. Riippuvuus-diskurssin voikin tulkita olevan tunnistetuista puhetavoista lähimpänä integroidun raportoinnin lähtökohtia, joissa organisaatio ja yhteiskunta nähdään toisiinsa kietoutuneita. Tästä näkökulmasta käsin yksittäiset tahot, kuten organisaatiot eivät voi tehdä omia päätöksiä, vaan aina on kyse laajemmin käydystä keskustelusta. Yritys on jatkuvassa keskustelussa sidoryhmien ja ympäristönsä kanssa, ja ne myös määrittelevät yhdessä millainen toiminta luo arvoa. Organisaation kannalta yhdessä sidoryhmien kanssa määritelty arvonluonti voi ohjata huomioimaan äänekäimpien ja vaikutusvaltaisimpien sidoryhmien valtaa, mikä saattaa tarkoittaa heikompien sidoryhmien jättämistä keskustelusta sivuun. Vaikuttavuuteen pyrkivän sidoryhmän tulisi tällöin kyetä oikeuttamaan asemansa yhtenä organisaation luotetuista kumppaneista.

Diskurssin funktio on kuitenkin ristiriitainen, sillä puhe- tavassa sidoryhmillä on vain näennäinen mahdollisuus saada äänensä kuuluville. Vaikka diskurssi nostaa sidoryhmät keskeiseen rooliin, raportti on kokonaisuudessaan organisaation lausumaa ja organisaatio itse rakentaa ehdot sille, miten vuorovaikutuksesta ympäristön kanssa puhutaan. Organisaatiolla on valta itse päättää mitä sanotaan ja mikä jätetään kertomatta. Sil- lä on myös viime kädessä keinot määrittellä arvonluonti omien päämääriensä mukaan sidoryhmistä välittämättä. Tästä huolimatta puhetapa altistaa raporttoijan arvostelulle myöntämällä sidoryhmien yleisen merkityksen. Kun arvostelu on mahdollista, myös vuorovaikutuksen voi olettaa olevan herkempää.

6.1.3 Autonomia-diskurssi

Kuten riippuvuus-diskurssi, myös autonomia-diskurssi toimii yhteisymmärryksessä eettisen diskurssin kanssa. Autonomia-diskurssi osallistuu samaan pyrkimykseen kuin muutkin diskurssit, eli institutionalisoimaan rakennelmaa eettisestä arvonluonnista.

Toisin kuin eettisessä diskurssissa, autonomia-diskurssissa arvonluonnin lähteenä ei ole organisaation arvopohja vaan organisaation toimet, joita organisaatio pyrkii ohjaamaan. Diskurssin rakentamaa representaatiota arvonluonnista voisi kuvata mekaanisena koneena, jossa tiettyjä vipuja vääntämällä saadaan aikaan haluttu lopputulos – eli arvo. Koneen suorituskyvyn vertailua voidaan tehdä tarkastelemalla koneen osia ja selvittämällä täyttävätkö ne tietyt laatuvaatimukset tai yleisesti hyväksytyt standardit. Diskurssin funktiona onkin osoittaa, että organisaatio pystyy hallitsemaan tämän arvonluonnin prosessin – mekaanisen hallinnan. Puhetavassa suljetaan toimintaympäristön vaatimukset pois arvonluonnin keskustelusta ja arvonluonnin perusteet määritetään organisaation omasta näkökulmasta

käsin. Tästä seuraa se, että puhettavalla ei voida onnistua avoimuuspyrkimyksessä, koska diskurssissa ei yritetäkään käydä vuoropuhelua organisaation sidosryhmien kanssa määriteltävässä arvonaluontia. Autonomia-diskurssissa keskeinen keino hallita puhetta onkin organisaation sidosryhmien rajaaminen puheen ulkopuolelle.

6.2 Diskurssien suhde integroituun raportointiin

Tässä työssä pohditaan vuosi- ja yhteiskuntavastuuraporttien matkaa kohti integroitua raportointia. Seuraavaksi käsitellään sitä, miten integroitu raportointi suhteutuu tunnistettuihin diskurssihin ja miten raportoinnin tulisi muuttua, jotta integroidun raportoinnin keskeiset ominaispiirteet tulisivat paremmin esiin.

Integroitu raportointi korostaa vuoropuhelun merkitystä organisaation ja sen sidosryhmien välillä. Raportoinnin pyrkimyksenä on kaataa organisaation sisäisiä ja ulkoisia raja-aitoja, purkaa siiloutunutta ajattelua sekä antaa kokonaisvaltainen kuvaus organisaation toiminnan ja yhteiskunnan välisestä suhteesta. Integroidussa raportoinnissa korostetaan niin sanotun integroidun ajattelutavan noudattamista, eli sitä, että ajattelutapa yhdistetään osaksi johtamisjärjestelmiä ja päivittäistä toimintaa. Raportointi koskettaa siten koko organisaatiota ja linkittyy johtamiseen ja viestintään. Viestinnän rooli näyttyy erityisesti dialogin kehittämisessä niin organisaation sisä- kuin ulkopuolellakin. Kun aineistosta tulkittuja diskursseja verrataan integroidun raportoinnin ajatuksiin, huomataan, että riippuvuusdiskurssi on lähempänä integroidun raportoinnin edustamaa maailmankuvaa. Tämän diskurssin avulla pyritään kuvaamaan organisaation toiminta kiinteässä vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Riippuvuusdiskurssissa sidosryhmien ääneen pääseminen on kuitenkin näennäistä, sillä organisaatiolla on valta valita raportissa esiin pääsevät sidosryhmät ja näiden käsitykset. Tältä osin integroidun raportoinnin tavoite ja raporteissa käytetyt puhettavat ovat ristiriidassa. Voisikin kysyä, onko sidosryhmien äänen oltava harmoniassa organisaation kanssa, jotta se voidaan ottaa osaksi arvonaluonnin puhetta. Voisiko raporteissa olla sijaa kriittisille äänille tai kyseenalaistuksille? Esimerkiksi kriittisten sidosryhmien omat, sensuroimattomat puheenvuorot rakentaisivat todellista käsitystä siitä millaisessa ympäristössä organisaatio toimii.

Kuten todettua, kaikki diskurssit pyrkivät institutionalisoimaan arvonaluonnin eettistä rakennelmaa. Diskurssien yhdessä rakentama vallitseva käsitys arvonaluonnin eettisyydestä asettaa uhan raportoinnin avoimuudelle ja rehellisyydelle. Koska epäeettisten keinojen kuvaaminen ei kuulu diskurssissa oletettuun puheeseen, voidaan avointa raportoijaa rangaista liiasta avoimuudesta? Arvonaluonnin eettinen rakennelma pitääkin osaltaan yllä oletusta kritiikittömästä raportoinnista, jossa kriittisillä äänillä ei ole asemaa. Jos edes organisaation sisältä nousevat kriittiset puheenvuorot eivät kuulu raportoinnin puhettavaan, pystyykö organisaatio kuvaamaan pyrkimystään arvonaluontiin läpinäkyvästi? Mitä raportoinnin läpinäkyvyys siis oikeastaan tarkoittaa? Fernandez-Feijoo ym. (2014) viittaavat tiedon vertailtavuuteen, tarkkuuteen ja uskottavuuteen. Voisiko läpinäkyvyys olla myös sitä, että ikävistäkin asioista raportoidaan tai sitä että organisaatio rakentaa raportissa sensuroimatonta keskustelua sidosryhmiensä kanssa? Voidaan kysyä, vastaaiko raporteissa rakennettu kuvaus kritiikittömästä maailmasta todellisuutta. Ei ole varsinaisesti olemassa sellaisia syitä, jotka estäisivät organisaatioita ottamaan sen toimintaa kritisovia puheenvuoroja osaksi raportointikäytäntöjä.

Entä kuinka lähellä autonomia-diskurssi on integroidun raportoinnin ideologiaa? Onhan raportin tarkoituksena kuvata ni-

menomaan organisaation kykyä luoda arvoa. Diskurssin pohjalta voidaan vetää johtopäätös, ettei tätä puhettavaa käytävillä ole vielä valmiutta tai halua toteuttaa integroidussa raportoinnissa korostettua organisaation ja yhteiskunnan suhteen kuvaamista. Autonomia-diskurssissa sidosryhmillä ei ole mainittua merkitystä, sillä organisaatio rakentaa käsitystä organisaation kyvystä hallita arvonaluonnin prosessi. Tässä puhettavassa ulkopuolelle rajataan yhteiskunnan pyrkimys vaikuttaa arvonaluontiin. Tämä rajaus yksinkertaistaa tarkastelunäkökulman yrityksen ja yhteiskunnan välisiin suoriin vaikutuksiin, jolloin yhteiskunnallinen keskustelu ja organisaation yhteiskunnalliset tavoitteet jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Puhettavassa arvonaluonti muulle yhteiskunnalle rajataan samaten tarkastelun ulkopuolelle, vaikka arvonaluonnin kuvaaminen muulle yhteiskunnalle on raportointiväitekehityksen tavoitteena.

Eettisessä diskurssissa organisaatio pyrkii pesemään omat kätensä epäeettisestä toiminnasta ja tekemään näkyväksi vain eettisen toiminnan. Puhettavassa organisaatiot ovat yksipuolisesti antaneet arvot työntekijöiden noudatettavaksi ja pyrkivät kontrolloimaan henkilöstön lisäksi muita sidosryhmiään. Esimerkiksi henkilöstölle annetut arvot on helppo nähdä sanahelienä, jos niihin ei sitouduta organisaatiokulttuurin tasolla.

6.3 Huomiot diskurssien ristiriidoista

Teoreettisella tasolla tutkimuksesta voi vetää ainakin seuraavat kolme johtopäätöstä. Ensimmäinen huomio liittyy arvonaluonnin määrittelemiseen integroiduissa raporteissa. Esimerkiksi Adamsin (painossa) mukaan organisaatioiden tulisi määritellä arvonaluonti raporteissaan. Kuten tulkitut diskurssit osoittivat, organisaatiot rakentavat hyvin poikkeavia käsityksiä arvonaluonista, jonka takia myös arvonaluonnin lähtökohtainen määrittely raporteissa voisi olla perusteltua. Tässä tutkimuksessa nousee esiin huoli erityisesti sidosryhmien alisteisesta asemasta arvonaluontia määriteltäessä. Kenen päämääriä organisaation määrittelemä arvonaluonti palvelee ja kuinka kattavasti sidosryhmien vaatimukset otetaan arvonaluonnin lähtökohtia määriteltäessä? Laajemmin käsitettynä tämä huoli yhdistyykin liiketoiminnan vastuullisuuteen yhteiskunnallisella tasolla. Dominoiko taloudellinen arvonaluonti integroidussa raportoinnissa (de Villiers ym. 2014), kuten perinteisissä vuosikertomuksissa, vai onnistutaanko integroidussa raportoinnissa liittämään sidosryhmien vaatimukset keskeiseksi osaksi arvonaluonnin sisältöä? Diskurssiivinen tutkimus integroiduista raporteista ja niissä kuvatusta arvonaluonista on siten perusteltua myös jatkossa. Tässä tutkimuksessa tunnistettu riippuvuusdiskurssi oli ainoa, jossa sidosryhmien merkitys organisaation menestykselle nostettiin keskeiseen osaan.

Toisena huomiona voidaan esittää, että arvonaluonnin diskurssien tasolla käydään samanlaista kamppailua kuin integroituun raportointiin liittyvässä tutkimuskirjallisuudessa. Taistelua käydään siitä, mitä pidetään arvokkaana: taloudellista voittoa vai yhteiskunnallisen hyvän luomista? Pitäisikö raportoinnin siis palvella rahoittajia ja omistajia vai yhteiskuntaa laajemmin? Kamppailu on jokseenkin yllättävää, koska integroidun raportoinnin kehittäjät ovat pyrkineet kehittämään uudenlaista tapaa esittää organisaation menestymistä. Integroitu raportointi saattaa karsia vanhoista paradigmaista, sillä niiden maailmankuva rajoittaa integroidun raportoinnin ajattelutavan hyödyntämistä. Integroidun raportoinnin arvonaluonista puhutaan vanhan maailman kielellä, jossa vastakkain ovat omistajien ja muiden sidosryhmien etu. Yhtäläillä tieteellinen keskustelu on jossain määrin oman menneisyytensä vanki tarkastellessaan uutta raportoinnin lähestymistapaa vanhan maailman lasien läpi. Integroitu raportointi perustuu olennaisin osin

sidosryhmäteoreettiseen ajattelutapaan, jossa huomio keskittyy toimintaympäristössä toimiviin organisaatiolle keskeisiin sidosryhmiin. Yksittäisten sidosryhmien sijaan organisaation mielenkiinnon tulisikin keskittyä yhteiskuntaan kokonaisuudessaan sekä yhteiskunnassa käytäviin keskusteluihin. Tällöin integroitu raportti voisi toimia yhteiskunnallisena puheenvuorona organisaation ja sen liiketoiminnan suhteesta yhteiskuntaan.

Kolmas huomio keskittyy avoimuuden ja läpinäkyvyyden ongelmallisuuteen. Raporttien laatijoille arvonluonnin käsittäminen aina eettisenä voi luoda paradoksin, jossa vastakkain ovat vaatimus avoimuudesta ja läpinäkyvyydestä sekä diskursiivinen kehys arvonluonnista, johon epäeettinen toiminta ei kuulu. Esittämällä epäeettinen eettisenä raporttoija ei palvele avoimuuden ja läpinäkyvyyden tavoitteita, kuten ei myöskään rajaamalla epäeettisen toiminnan raportoinnin ulkopuolelle. Myös Thomson (painossa) viittaa kommentaarissaan samaan ilmiöön, jossa kestävämmät toimintatavat kuvataan kestäväksi. Avoimuuden ja läpinäkyvyyden arvioiminen vaatiikin tarkempaa huomion kiinnittämistä myös kielenkäyttöön ja kieleen rakentuneisiin avoimuuden esteisiin. Tämä on tärkeää, jotta epäeettisen eettisenä kuvaava raportointi voidaan tehdä näkyväksi.

Diskurssianalyysi ja kriittinen diskurssianalyysi perustuvat tiiviisti teoreettisiin näkemyksiin puheen ymmärrystä rakentavasta luonteesta. Käytännön tasolla diskurssianalyysin tulosten hyödyntäminen voikin tuntua haastavalta, vaikka diskurssien ja niiden funktioiden ymmärtäminen voikin tarjota näkökulmia myös raporttien laatijoille. Käytännön tasolla tämän työn tuloksia voitaneen hyödyntää esimerkiksi seuraavasti.

Diskurssien tulkitseminen raporteista tarjoaa ensinnäkin mahdollisuuden kiinnittää huomion siihen, miten raportoinnissa käytetty puhe tukee raporteille määriteltyjä tavoitteita. Esimerkiksi avoimuuden ja läpinäkyvyyden osalta raporttoijat voisivat kiinnittää huomiota raportissa tehtyjen valintojen artikuloimiseen. Koska integroitu raportointi mahdollistaa sen, että arvonluonti määritellään varsin vapaamuotoisesti, arvonluonnin määrittely on perusteltua. Koska vastuullisuus voi olla usein ristiriidassa liiketoiminnallisten tavoitteiden kanssa (Crane ym. 2014), tavat konfliktitilanteiden ratkaisemiseksi olisi hyvä pystyä kuvaamaan. Näin lukijalla olisi mahdollisuus arvioida liiketoiminnan ja yhteiskunnan – toisin sanoen vastuullisuuden, välistä suhdetta paremmin.

Vastuullisen raporttoijan tulisi pyrkiä raportissaan tekemään organisaation toiminta näkyväksi, ei piilottamaan sitä. Raporttoijan tulisi pyrkiä tiedostamaan, minkälaisia puhetapoja hän tekstissä rakentaa. Näin raporttoija pystyy arvioimaan sitä, kuinka hyvin teksti palvelee raportoinnille määriteltyjä tavoitteita.

6.4 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusehdotukset

Van Dijk (1993, 253) sanoo, että kriittisen diskurssianalyysin menestystä mitataan "vaikuttavuudella ja relevanssilla, eli muutokseen vaikuttavan panoksen kautta." Muutos voi tapahtua diskursiivisissa käytännöissä ja niiden kautta sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset mahdollistuvat (Pynnönen 2013, 29). Tässä työssä on pyritty vastaamaan arvonluonnin puhetapoihin liittyviin tutkimuskysymyksiin sekä pohtimaan diskurssien funktioita. Työssä on nostettu esiin funktioiden ongelmallisia seurauksia sekä diskurssien välisiä ristiriitoja, jotka asettavat ongelmansa raportoinnin ääneen lausutuille tavoitteille. Näiltä osin tutkimus pyrkii siis tekemään näkymättömän näkyväksi, minkä voi nähdä edellytyksenä muutokselle.

Tutkimuksen keskeinen rajoite on se, että aineistona on käytetty vuosikertomuksia, joissa ei ole voitu hyödyntää joulukuussa 2013 julkaistua integroidun raportoinnin viitekehystä. Raporteista ei myöskään käytetä integroidun raportoinnin ni-

mitystä tai mainita, että niiden laatimisessa olisi hyödynnetty integroidun raportoinnin periaatteita. On siis perusteltua kysyä, onko tutkimuksessa käytetty tutkimusaiheen kannalta sopivaa aineistoa. Onko ylipäätään mielekästä tutkia vuosikertomuksia integroidun raportoinnin lasien läpi? Adams ja Simnett (2011) toteavat, että yhdistetyt vuosi- ja yritysraportit voivat joillekin yrityksille olla välietappi matkalla integroituun raportointiin. Jo vuosikertomuksen ja yhteiskuntavastuuraportin yhdistämisen samoihin kansiin voi nähdä heijastavan sitä, kuinka tärkeä asia bisneksen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen kuvaaminen on. Lisäksi, keskeisenä integroidun raportin määritelmänä on pidetty sitä, että se yhdistää taloudellisen ja vastuuraportoinnin elementit (esim. Adams & Simnett 2011; Stubbs & Higgins 2014; Haller & van Staden 2014). Aineistona käytetyt raportit täyttävät viimeisenä mainitun kriteerin. IIRC:n ohjeistuksen myötä vuosikertomuskäytännöt saattavatkin kokea murroksen. Jää nähtäväksi, muodostuuko integroiduista raporteista oma raportointikäytäntönsä vai hyödynnetäänkö perinteisessä vuosikertomusperinteessä yhä enemmän integroidun raportoinnin päämääriä.

Integroitu raportointi asettuu lähtökohdiltaan jonkin yhteiskuntavastuun, sijoittajaviestinnän ja talousraportoinnin välimaastoon. Tutkimusalueena aihe on uusi ja kirjallisuutta suoraan integroiduista raporteista on verrattain vähän. Tutkimuksessa voi kuitenkin hyödyntää talousraportointia ja yhteiskuntavastuuraportointia käsittelevää tutkimusta. Näin tarkasteltuna tutkimustulokset voivat antaa näkökulmia myös integroidun raportoinnin ja perinteisten raportointimallien samankaltaisuuksiin ja eroihin. Yksinään se, että integroitu raportointi on uusi raportointimalli, ei voi toimia esteenä aiheen tutkimiselle. Aineiston valinnassa päädyttiin kompromissiin ja tulokset pystyvätkin antamaan vain suuntaviivoja jatkotutkimukselle. Tutkimus olisikin hyvä toistaa aineistolla, jonka raportit ilmoittavat käyttävänsä IIRC:n ohjeistusta. Erityisen kiinnostavaa olisikin tutkia sitä, miten puhutavat ovat muuttuneet, kun raportointiohjeistuksena on käytetty integroidun raportoinnin viitekehystä.

Muutama sana lienee aiheellista todeta tutkimuksen yleistetävyydestä. Tässä tutkimuksessa käytettiin vain yhden teollisuusalan raporteja, eikä tuloksia voi sellaisenaan irrottaa ala- tai maakohtaisesta kontekstista. Toisella alalla toimivien, toisessa maassa toimivien tai esimerkiksi voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden raporteja tarkasteleva tutkimus voisi tarjota hyvin erilaiset tulokset. Koska analyysissä oma merkityksensä on myös tutkijalla, tämän taustalla ja aineistosta tehdyllä tulkinalla, ei tuloksia ole mielekästä yleistää sellaisenaan. Tutkimus kuitenkin tarjoaa yhden, perusteltuun analyysiin perustuvan näkökulman aiheesta käytyyn keskusteluun.

Sidosryhmien näkökulmasta on oleellista, että ne pystyvät raportin perusteella tekemään johtopäätöksiä siitä, noudattaako tarkasteltu organisaatio itse lausumiaan arvoja sekä julistamiaan eettisiä käytäntöjä. Eettinen diskurssi rakensi käsitystä siitä, että arvonluonti on aina eettistä toimintaa. Siksi kiintoisaa olisi tarkemman huomion kohdistaminen epäeettiseen toimintaan. Aihetta voisi lähestyä esimerkiksi keskittymällä tarkemmin niihin keinoihin, joilla raporteissa representoidaan epäeettistä toimintaa.

Yksi jatkotutkimusehdotus lainataan lisäksi Freemanilta, Harrisonilta ja Wicksiltä (2010, 288), jotka omassa teoksessaan kysyvät, "mitä arvo tarkoittaa tietyille sidosryhmille ja miten organisaatiot luovat näitä arvoja sidosryhmilleen?" Tämä kysymys olisi perusteltua liittää myös integroidun raportin kontekstiin. Tarkemmin ottaen voitaisiin tutkia esimerkiksi sitä, miten integroitu raportti pystyy vastaamaan sidosryhmien tarpeeseen

arvonluonnin kuvaamisesta.

6.5 Loppupäätelmät

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia millaisia merkityksiä organisaatiot rakentavat arvonluonnista ja miten erilaiset puhuvat arvonluonnista suhteutuvat integroidun raportoinnin ideologiaan. Työn teoreettinen viitekehys rakentuu vuosikertomuksia ja yhteiskuntavastuuraportoinnin tutkimuksia käsittelevien tutkimusten avulla. Integroidun raportoinnin periaatteet linkittyvät vahvasti edellä mainittuihin perinteisiin sekä niiden ongelmakohtien ratkaisemiseen.

Tutkimuksen keskeisin teoreettinen anti on arvonluonnin käsitteestä käyty pohdinta, joka osaltaan luo käsitystä arvonluonnin muodosta integroiduissa raporteissa. Arvonluonnin käsitettä käsiteltiin myös suhteessa integroidun raportoinnin tavoitteisiin sekä pohdittiin tunnistettuihin diskurssihin rakentuneita ongelmia. Aineistosta nousi esiin kolme diskurssia, jotka rakentavat erilaista käsitystä arvonluonnin rakenteesta. Eettisessä diskurssissa arvonluonnin lähteenä on organisaation arvopohja ja sillä pyritään muiden toimijoiden kontrolloimiseen. Diskurssin funktiona on esittää organisaatio eettisenä, mikä toisaalta nostaa esiin diskurssin ongelmallisen funktion: epäeettinen ei kuulu puhutavan piiriin. Toinen diskurssi, riippuvuus-diskurssi, puolestaan representoi arvonluonnin syntyvän vuorovaikutuksen seurauksena, jossa arvonluonti syntyy monien toimijoiden yhteistyön tuloksena. Muut toimijat merkityksellistetään organisaatiolle tärkeinä tahoina, joista organisaatio on riippuvainen ja joiden vastuulla on kohdeorganisaation kyky onnistua arvonluonnissa. Kolmas diskurssi, autonominen diskurssi, puolestaan pyrkii esittämään organisaation arvonluonnin hallitsevana toimijana. Muita toimijoita ei ole arvonluonnissa merkityksellistetty.

Yhdessä diskurssit pyrkivät institutionalisoimaan arvonluon-

nin eettistä luonnetta. Tämä puolestaan luo uhan raportoinnin avoimuudelle ja rehellisyydelle. Jos epäeettisen esittäminen ei kuulu raportointiin, sen pyrkimystä pyyteetömiin tavoitteisiin on helppo kritisoida. Tältä osin tutkimuksessa tunnistetut diskurssit eivät onnistukaan täyttämään integroidun raportoinnin lähtökohtia. Tunnistettujen diskurssien huomattiin olevan ongelmallisia suhteessa integroituun raportointiin myös siten, etteivät ne tukeneet tavoitetta sidosryhmien kanssa käytävästä vuoropuhelusta. Lopuksi nostettiin esiin myös se, kenen päämääriä arvonluonnin kielelliset ja määritelmälliset rakennelmat palvelevat ja pystytäänkö tässä huomioimaan riittävästi sidosryhmien tarpeita. Lisäksi työssä pohdittiin sitä, että integroidun raportoinnin sinänsä jalot päämäärät voivat joutua menneisyyden vangeiksi. Tutkimuksessa nostettiin esiin kysymys siitä, onko integroidun raportoinnin vertaaminen vuosikertomuksen ja yhteiskuntavastuuraportoinnin teoreettiseen taustaan hedelmällistä, koska integroitu raportointi pyrkii eroon näissä raportointikäytänteissä olevista kipupisteistä. Olisiko integroitua raportointia mielekkäämpää tarkastella kulttuurisesti vapaasti, ilman sen historian rakentamaa painolastia?

Integroidun raportoinnin ohjeistuksen laatinut IIRC on pyrkinyt aktiivisesti tuomaan integroitua raportointia osaksi yritysten ja organisaatioiden käytänteitä. Lisäksi järjestö on luonut kumppanuuksia, joilla se pyrkii tuomaan integroidun raportoinnin näkyvämmäksi osaksi jo olemassa olevia raportointirakenteita. Vaikka raportointimallin tulevaisuudesta emme voikaan tietää, näyttää siltä, että jonkinlaisen jäljen uusi raportointiote tulee jättämään. Myös arvonluonnista käytetyn puheen tutkiminen vaikuttaa ajankohtaiselle tulevaisuudessakin. Tärkeää on myös kriittisen näkökulman ulottaminen kattavammin integroidun raportoinnin tutkimukseen, jotta integroidulla raportoinnilla pystyttäisiin saavuttamaan niitä tavoitteita, joita sille juhlapuheissa on asetettu.

Lähteet

- Adams, C. A. (painossa). The International Integrated Reporting Council: A call to action. *Critical Perspectives on Accounting*.
- Adams, S. & Simnett, R. 2011. Integrated Reporting: An Opportunity for Australia's Not-for-Profit Sector. *Australian Accounting Review* 21 (3), 292–301.
- Alvesson, M. & Deetz, S. 2000. *Doing Critical Management Research*. London: SAGE.
- Arvidsson, S. 2011. Disclosure of non-financial information in the annual report: A management-team perspective. *Journal of Intellectual Capital* 12 (2), 277–300.
- Banerjee, S. B. 2014. A critical perspective on corporate social responsibility: Towards a global governance framework. *Critical Perspectives on International Business* 10 (1), 84–95.
- Banerjee, S. B. 2008. Corporate Social Responsibility: The Good, the Bad and the Ugly. *Critical Sociology* 34 (1), 51–79.
- Beattie, V., Dhanani, A. & Jones, M. J. 2008. Investigating Presentational Change in U.K. Annual Reports: A Longitudinal Perspective. *Journal of Business Communication* 45 (2), 181–222.
- Brown, J. & Dillard, J. 2014. Integrated reporting: On the need for broadening out and opening up. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 27 (7), 1120–1156.
- Crane, A., Palazzo, G., Spence, L. J. & Matten, D. 2014. Contesting the Value of "Creating Shared Value". *California management review* 56 (2), 130–153.
- de Villiers, C., Rinaldi, L. & Unerman, J. 2014. Integrated Reporting: Insights, gaps and an agenda for future research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 27 (7), 1042–1067.
- Ditlevsen, M. G. 2012. Revealing corporate identities in annual reports. *Corporate Communications: An International Journal* 17 (3), 379–403.
- Eccles, R. G. & Krzus, M. P. 2010. *One Report: Integrated Reporting for a Sustainable Strategy*. Hoboken: Wiley.
- Euroopan komissio 2001. *Vihreä kirja. Yritysten sosiaalisen vastuun eurooppalaisten puitteiden edistämisestä*. KOM(2001) 366.
- Fairclough, N. 1995. *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. London: Longman.
- Falkenberg, J. & Brunsæl, P. 2011. Corporate Social Responsibility: A Strategic Advantage or a Strategic Necessity? *Journal of Business Ethics* 99 (1), 9–16.
- Fasan, M. 2013. *Annual Reports, Sustainability Reports and Integrated Reports: Trends in Corporate Disclosure*. Teoksessa C. Busco, M. L. Frigo, A. Riccaboni & P. Quattrone (toim.) *Integrated Reporting. Concepts and Cases that Redefine Corporate Accountability*. Cham: Springer, 41–58.
- Fernandez-Feijoo, B., Romero, S. & Ruiz, S. 2014. Effect of Stakeholders' Pressure on Transparency of Sustainability Reports within the GRI Framework. *Journal of Business Ethics* 122 (1), 53–63.
- Flower, J. (painossa). The International Integrated Reporting Council: A story of failure. *Critical Perspectives on Accounting*.
- Freeman, R. E., Wicks, A. C. & Parmar, B. 2004. Stakeholder Theory and "The Corporate Objective Revisited". *Organization Science* 15 (3), 364–369.
- Freeman, R. E., Harrison, J. S. & Wicks, A. C. 2010. Stakeholder

- Theory: The State of the Art. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gautier, A. & Pache, A. 2013. Research on Corporate Philanthropy: A Review and Assessment. *Journal of Business Ethics* 118 (1), 1–27.
- Global Reporting Initiative 2013. G4 Sustainability Reporting Guidelines. Reporting Principles and Standard Disclosures.
- Haller, A. & van Staden, C. 2014. The value added statement – an appropriate instrument for Integrated Reporting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 27 (7), 1190–1216.
- Halme, M. & Laurila, J. 2009. Philanthropy, Integration or Innovation? Exploring the Financial and Societal Outcomes of Different Types of Corporate Responsibility. *Journal of Business Ethics* 84 (3), 325–339.
- Higgins, C., Stubbs, W. & Love, T. 2014. Walking the talk(s): Organisational narratives of integrated reporting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 27 (7), 1068–1089.
- IIRC, International Integrated Reporting Council 2013a. The International <IR> Framework.
- IIRC, International Integrated Reporting Council 2013b. Value Creation Background Paper.
- Johansen, T. S. & Nielsen, A. E. 2012. CSR in corporate self-storying - legitimacy as a question of differentiation and conformity. *Corporate Communications: An International Journal* 17 (4), 434–448.
- Jokinen, A. 1999. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suominen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37–53.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 2004. Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen & Juhila, K. & Suominen, E. (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 75–110.
- Jokinen, A. & Juhila, K. & Suominen, E. 2004. Diskursiivinen maailmaa. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen & Juhila, K. & Suominen, E. (toim.) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 17–47.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. 2002. *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: SAGE.
- Juhila, K. 1999. Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Tilanteesta kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suominen (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 160–198.
- Kilian, T. & Hennigs, N. 2014. Corporate social responsibility and environmental reporting in controversial industries. *European Business Review* 26 (1), 79–101.
- KPMG 2013. *The KPMG Survey of Corporate Responsibility Reporting 2013*.
- Nielsen, A. E. & Thomsen, C. 2007. Reporting CSR - what and how to say it? *Corporate Communications* 12 (1), 25–40.
- Phillips, N. & Hardy, C. 2002. *Discourse Analysis: Investigating processes of social construction*. Thousand Oaks: SAGE.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Porter, M. E. & Kramer, M. R. 2011. Creating Shared Value. *Harvard business review* 89 (1), 62–77.
- Pynnönen, A. 2013. *Diskurssianalyysi: Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Working Paper N:o 379. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.
- Stubbs, W. & Higgins, C. 2014. Integrated Reporting and internal mechanisms of change. *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 27 (7), 1068–1089.
- Suominen, E. 1999. Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen & Juhila, K. & Suominen, E. (toim.) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 17–36.
- Takala, T. 2000. Yrityksen yhteiskunnallisen vastuun ideologiat v. 2000 suomalainen yritys globalisoituvassa maailmassa. *Liiketaloudellinen aikakauskirja* 2000 (4).
- Thomson, I. (painossa). 'But does sustainability need capitalism or an integrated report' a commentary on 'The International Integrated Reporting Council: A story of failure' by Flower, J. *Critical Perspectives on Accounting*.
- Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2014. *Vastuullisuusraportointi: Uudet tuulet puhaltavat, EU eturintamassa*. Saatavilla osoitteessa: <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/vastuullisuusraportointi>. Viitattu: 22.11.2014.
- Van Dijk, T. A. 1993. Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society* 4 (2), 249–283.
- Van Dijk, T. A. 2001. *Critical Discourse Analysis*. Teoksessa D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (toim.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 352–371.

Kirjoittajat

Jaakko Hänninen, KTM, FM
Email: jaakko.hanninen@zeelandfamily.fi

Tuomo Takala, Professori, Johtaminen, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu
Email: tuomo.takala@juu.fi

Laura Asunta, FM, Yliopistonopettaja, Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos